

LICEUL LAURIAN DIN BOTOȘANI ÎN PERIOADA 1859 – 1989

Ioan ONOFREI

1. Liceul Laurian din Botoșani (1859-1918)

Anul 1859 a fost, fără îndoială, un an fericit în istoria noastră. Profitând de contextul european favorabil și exprimând dorința de unire existentă la nivelul întregii societăți, reprezentanții moldoveni și munteni din cele două adunări electivă l-au ales pe colonelul Alexandru Ioan Cuza domn al Moldovei - 5 ianuarie - și al Munteniei - 24 ianuarie – realizând un pas important spre unificarea structurilor statale¹. Sunt de înțeles deci eforturile de înnoire realizate la nivelul comunităților locale dar și la nivel central, domnitorul unirii preocupându-se, alături de recunoașterea internațională a dublei alegeri și crearea premiselor realizării unificării depline, de modernizarea unor domenii esențiale ale societății românești. Învățământul nu putea lipsi din sfera acestor preocupări, fiind menit a accelera schimbarea mentalităților și dezvoltarea generală, a pregăti oameni adaptabili la noile realități: „*Eu țin numaidecât ca fiecare locuitoriu să știe în curând a scrie și ceti (...)*”, afirma Cuza în mesajul domnesc din 6 decembrie 1859², exprimând necesitatea stringentă a generalizării științei de carte iar cuvintele sale și-au găsit ecoul binemeritat și în acțiunile contemporanilor botoșăneni.

Avântul pentru învățătură din epocă este cu atât mai ușor de înțeles cu cât din totalul locuitorilor orașului doar 8.334 erau înregistrați ca știutori de carte, ceea ce reprezintă numai 30,66%, cei mai mulți dintre aceștia având doar clasele primare, continuarea studiilor prin școli geografic mai îndepărtate fiind accesibilă numai celor care aveau părinți cu “dare de mână”. Este unul din motivele pentru care, încă din anii 1852-1856, mai mulți frunțași ai urbei noastre au căutat să răspândească ideea înființării unei școli secundare în localitate, potrivit cu nevoile timpului, pentru a face ca învățătura să nu rămână un apanaj al unor privilegiați, ci o posibilitate deschisă tuturor celor interesați. Printre cei mai stăruitori adepți ai acestei idei trebuie amintit Vasile Paulini, directorul Școlii Publice de Băieți nr. 1, unul din pionierii învățământului din Moldova³, unde fusese chemat de Gheorghe Asachi pentru a contribui la înființarea învățământului de stat.

Insistențele lor nu rămân fără ecou și la 22 august 1859, Ministerul din Iași dă ordinul nr. 6568 adresat Comitetului de inspecțiune al școalelor publice din Botoșani, document ce poate fi considerat *actul de naștere* al Gimnaziului ce va deveni Liceul “Laurian” de mai târziu: “*Având în vedere numărul de școlari ce frecventă școlile primare din districtele nordice și din dorința ce guvernul are a înlesni și a spori pe cât se poate mai mult educațiunea*

¹ G.I.Vrânceanu, fost elev al Gimnaziului, în articolul *Amintiri de acum 50 de ani* publicat în *Gazeta Botoșanilor*, anul II, nr.14 (58) din 24 ianuarie 1909, p. 2, își amintea că la Botoșani: “*marea și frumoasa casă a lui Sebastian Cananău, atunci de curând clădită, era ticsită de lume din Botoșani și împănată de toate tarăfurile lăutarilor. Boerii cu cucoanele, negustorii cu negustoresele, breslașii, cu un cuvânt, întreaga suflare omenească din localitate jucau deavalma hora Unirei. Dar nu numai în casa acestui înfocat unionist – Sebastian Cananău – domnea veselia, asemenea vâlmășag, chef, strigăte de ural, cântece și jocuri se vedeau pe toate străzile Botoșanilor. Bucuria că s-a făcut unirea ambelor țeri surori era la culme...*”

² *Instrucțiunea publică*, ianuarie 1860, pp. 5-6, apud. *Gândirea pedagogică a generației de la 1848*, studiu introductiv și texte alese de A.Manolache, G.T. Dumitrescu, Gh. Pămuță, București, EDP, 1968, pp. 311-312.

³ Vasile Paulini era născut în 1805 în satul Ciocănești din Bucovina. La Iași a urmat cursuri pedagogice și după examenul public a fost repartizat la Focșani, unde a pus bazele primei școli primare de stat, iar după o scurtă perioadă ieșeană se stabilește, în 1840, în Botoșani, ca profesor la Școala Publică de Băieți nr. 1 unde, timp de 17 ani, a funcționat ca profesor (învățător) și director. A fost director al Gimnaziului între septembrie 1859 – aprilie 1862, rămânând profesor de Latină și Română până când a ieșit la pensie, în februarie 1868. A murit, în mai 1882, la o vârstă respectabilă, regretat de botoșănenii cărora le-a fost dascăl timp de 27 de ani.

nației, Ministerul crede de trebuință deschiderea unui colegiu în acea politică. Cătră asemenea scop, Ministerul, pe de o parte, a luat măsurile cuvenite pentru trimiterea profesorilor trebuitori până la 15 Sept. viitor, spre a se putea, îndată atunci, deschide, pentru acest an, clasa I-a, iar pe de alta pune comitetului în vedere a îngriji pentru localul trebuitor. Dacă, deci, clasa I-a colegială n'ar putea nici-cum încăpea în cuprinsul școalei primare de astăzi, apoi comitetul va îngriji pentru închirierea unui alt local, putînd Casa școalelor dispune spre asemenea trebuință de o sumă anuală de 1200 (una mie două sute) lei pentru chirie și încălzire, socotită această sumă cu începere de la 1 Sept. viitor”⁴.

După primirea răspunsului oficial, Ministerul a trimis suma de 1.200 lei pentru reparație și mobilare iar deschiderea Gimnaziului trebuia să se realizeze⁵ în prima duminică, la 6 septembrie 1859, în prezența Inspectorului general al școlilor, care era atunci Aga T. Veisa⁶ și a reprezentantului Ministerului – D. Alexandrescu. Cei 16 elevi înscriși în clasa I-a (12 până la 6 septembrie și alți 4 până la 20 septembrie) și-au început studiile a doua zi într-o cameră a școlii de băieți care se găsea în curtea bisericii Sf. Dumitru, ce avea ca dotare patru bănci de brad, o masă, un scaun de ulm și o tablă neagră, avându-i ca profesori la toate obiectele pe **Vasile Paulini** – Latină, Matematică, Istoria Naturală, Desen și **Ioan Veniamin Adrian** – Istorie, L. Română, L. Franceză, primul cumpănit și om al școlii, celălalt dinamic, devenit ulterior revizor școlar, gazetar, deputat, chiar polițai al orașului și președinte al Camerei de comerț, dar devotat școlii din toată inima atunci când era nevoie de el. Religia era singurul obiect ce trebuia să fie predat de un om al bisericii, catihetul urbei Ioan Parvu, în timp ce funcția de director a fost preluată de Vasile Paulini.

În această frumoasă perioadă de început cursurile Gimnaziului erau publice și puteau asista chiar elevi ce nu erau înscriși ca școlari regulați. Cum numărul acestora din urmă era destul de mic, majoritatea provenind de la unica școală primară publică din oraș, directorul V. Paulini insistă la Minister pentru a mijloci posibilitatea înscrierii la Botoșani și a absolvenților școlii primare din Dorohoi⁷. Răspunsul Ministerului nu a întârziat și prin ordinul telegrafic nr. 1276/1514 din 11 septembrie se confirmă indicația trimisă profesorilor dorohoieni de a elibera certificate absolvenților și de a-i îndemna să se înscrie la Gimnaziul din Botoșani pentru a-și continua studiile. De altfel, studiile secundare erau acum mai accesibile și celor din nordul Moldovei, care până atunci aveau ca unică posibilitate școlile existente în Iași, alternativa Botoșaniului fiind mai avantajoasă pentru mulți învățăcei. Anul școlar următor aduce schimbări importante în cadrul tinerei instituții de învățământ, prin înființarea clasei a II-a, sporirea numărului de elevi și mutarea într-un local nou. Fosta sală de la biserica Sf. Dumitru dovedindu-se neîncăpătoare, Gimnaziul se mută, din 26 octombrie 1860, în casa Bolfosu⁸, situată între cele două biserici armene, unde spațiul pentru studiu era mai adecvat, chiria de 80 de galbeni anual fiind plătită până în 1863 când, odată cu completarea Gimnaziului cu clasa a IV-a, se va hotărâ o nouă schimbare.

Aprilie 1862 aduce și prima schimbare a directorului, bătrânul Vasile Paulini cedând locul lui Gheorghe Țiulescu care, în calitatea sa de director, este cel care a avut onoarea de a-l întâmpina pe Al. I. Cuza în scurta vizită pe care domnitorul unirii a efectuat-o, în aprilie 1863, în Botoșani. Darea de seamă pe care a realizat-o cu acest prilej este o oglindă a activității Gimnaziului aflat deja în al patrulea an de funcționare, dar abia în primul an cu clasele complete: 67 de elevi în clasele I-

⁴ Ordinul era semnat de D. M. Alexandrescu.

⁵ Arhivele Liceului au fost distruse în urma incendiului din 1917 și nu se poate, astfel, confirma data exactă a deschiderii cursurilor. N. Răutu care a avut privilegiul de a studia aceste arhive pentru a-și realiza, în 1909, lucrarea dedicată jubileului Liceului, nu a găsit la vremea respectivă nici o mențiune a prezenței acestor personalități sau a datei inaugurării cursurilor. În lipsa altor surse de informare trebuie să acceptăm data de 6 septembrie 1859 ca fiind prima zi a Gimnaziului din Botoșani.

⁶ T. Veisa fusese numit inspector general al școlilor în martie 1858, după ce A. T. Laurian se mutase la București.

⁷ Nicolae Răutu, *Jubileul Liceului Laurian din Botoșani 1859-1909*, Tipografia “Reînvierea” Segall&Marcu, Botoșani, 1909, p. 17.

⁸ Valerian Crășmaru, *Memoria unei străzi – Calea Națională din Botoșani*, în H, V, Botoșani, 1984, p. 39.

IV⁹, obiectele predate conform **Programului oficial** de către cei șapte profesori: Gheorghe Țiulescu, director – pentru Istorie și Geografie, M. Moisiu – pentru religie, Vasile Paulini – Română și Latină, Constantin Savinescu – Științe naturale și Pedagogie, Gheorghe Pădure – Matematică, Petru Mettey – L. Franceză, Caligrafie, Desen și Eduard Voiacescu – L. Germană. Care au fost impresiile domnitorului nu putem ști din lipsa surselor de informare, dar cert este că Ministerul sprijină și în anii următori activitatea acestei instituții de învățământ, care și-a dovedit viabilitatea și importanța încă din primii ani ai existenței.

Directoratul lui Gheorghe Țiulescu se încheie la începutul anului școlar 1863/1864 când în listele școlii apare numele lui Gheorghe Pădure, un om cu calități deosebite, energic și bun gospodar. De la început el cere profesorilor să ia parte activă la lucrările Comitetului de inspecțiune¹⁰ iar prin Raportul nr. 25 din 20 septembrie lansează o listă de cereri argumentate Ministerului printre care se aflau: **înființarea clasei a V-a**, un cabinet de fizică și chimie, înființarea unei grădini botanice și a unei biblioteci, plata orelor de pedagogie și greacă, un suplitor care ar putea înlocui profesorii absenți, un secretar, o subvenție pentru director și mărirea sumei alocate pentru cheltuielile școlii¹¹. Unele din aceste cerințe, deși justificate, veneau în contradicție cu indicațiile Ministerului date în august, prin care se încerca reglementarea pretențiilor unor directori de școli: *“Direcțiunile trebuie să se menție în marginile mijloacelor putincioase și a bunei chibzuinții și a strictului necesar, fără să se lase a se domina de idei și aspirațiuni imposibile sau esagerate”*¹². Profitând de apariția legii din 1864 și de schimbările care se prefigurau în structura învățământului secundar, directorul și profesorii reiau eforturile în vederea sporirii numărului de clase și a înființării cursului superior, care ar fi echivalat practic cu transformarea gimnaziului într-un liceu. În 1859 la apariție, Gimnaziul botoșănean răspundea unei necesități stringente prin posibilitatea oferită de continuare a studiilor și dincolo de nivelul celor primare, în Moldova existând asemenea școli doar la Iași și la Bârlad - unde Gimnaziul se înființase cu un an înainte, în 1858. Beneficiind și de sprijinul Ministerului și alte orașe își întemeiaseră școli de acest tip, chiar dacă uneori condițiile erau improprii. Acum însă, la Botoșani, prioritatea devenise transformarea Gimnaziului în Liceu.

Ideea înființării Liceului apare destul de repede, fiind lansată de profesorii Gimnaziului chiar din 1863, anul în care termina prima promoție de elevi ai cursului inferior. Cu puțin timp înainte de a ceda direcțiunea, Gheorghe Țiulescu, prin Raportul nr. 57 din 19 iunie 1863, ceruse înființarea cursului superior la Gimnaziu, pentru ca absolvenții ce și-ar fi dorit să urmeze clasele superioare să aibă posibilitatea de a-și continua studiile în orașul natal. Propunerea nu este însă agreată de ministru care, poate și din considerente financiare, respinge această cerere printr-un ordin trimis în luna următoare: *“Pînă la o nouă regulare, elevii ce voiesc a continua studiile gimnaziale superioare nu au de cît a se înscrie la gimnaziul din Iași, care are un asemenea curs”*. Profesorii însă nu dezarmează în fața acestui refuz politic și noul director Gheorghe Pădure, în consens cu necesitățile vremii, imediat după preluarea funcției, printr-un raport bine argumentat, reia cererea propunând ca pentru clasa a V-a să funcționeze, deocamdată, un singur profesor dar și acum răspunsul Ministerului trimis inimoșilor botoșăneni a fost negativ. Adoptarea *Legii instrucțiunii* și efervescența creată de

⁹ Din cei 67 de elevi, 31 erau în clasa a I-a, 19 în a II-a, 11 în a III-a și 6 în clasa a IV-a. Românii formau marea majoritate (61), urmași de armeni (4) și germani (2). Printre români fii de țărani lipseau aproape cu desăvârșire elevii provenind practic numai din mediul urban.

¹⁰ Compus la acea dată din prefectul S. Cananău, M. Vasilievici, președinte al Tribunalului, Gh. Cocotă, primarul orașului, V. Paulini, profesor și D. Bobeică.

¹¹ Cf. Nicolae Răutu, *op. cit.*, p. 23.

¹² Alte ordine reglementaseră “denumirile ce existau pentru personalulu scolastique dincolo și dincoace de Milcov”. Astfel, titlul de profesor “se reserve numai pentru specialiități și gymnasii” iar “șefii aședemintelor de gradulu II-le și a internatelor de băieți și fete vor purta numele de directori și directrice”. Nici vacanța nu era uitată, hotărându-se că: “Timpulu vacanțieloru de veră este timpulu celu mai favorabile și lesniciosu spre a se îngriji de aproape și cu stăruință pentru trebuințele și îmbunătățirile materiale ale școlearu”.

aplicarea ei au determinat și la noi reluarea încercărilor de înființare a Liceului; la începutul lunii ianuarie 1865 o serie de profesori ai Gimnaziului – același Vasile Paulini alături de Gheorghe Pădure, Ioan Grigorescu, Constantin Savinescu, Petru Mettey, Marian Hinek, Giovani Blanchin și apoi economistul Ioan Parvu, în dorința de a sensibiliza onor Ministerul, încheie un proces-verbal prin care se obligă a preda gratuit la clasa a V-a, pe care o doreau cât mai curând înființată. De această dată Ministrul se declară de acord și în frumoasa zi de 10 ianuarie 1865, dată la care începea semestrul al doilea, se deschid și primele cursuri ale clasei a V-a, elevii și profesorii încercând să se adapteze cerințelor mari impuse.

În condițiile în care, spre sfârșitul anului calendaristic se stabileau prioritățile financiare ale noului an, dascălii, perseverenți în încercarea lor, întocmesc, în noiembrie, un alt proces-verbal prin care își reiterează angajamentul de a preda voluntar, cu condiția însă ca în bugetul pe 1866 să fie alocate fonduri pentru întreținerea Liceului. Cum acest lucru nu s-a întâmplat, ei cer directorului, în martie, să înștiințeze Bucureștiul despre renunțarea la activitatea voluntară pe care o depuseseră până atunci. Deși răspunsul venit le cerea continuarea predării, în actele școlii din septembrie 1866 sunt menționate numai cele patru clase gimnaziale¹³, cu un total de 82 de elevi. Intervenții se vor fi făcut potate și cu ocazia venirii lui Carol I; a participat la Botoșani la deschiderea anului școlar programată, conform ordinului ministerului, la 16 august 1866 și a vizitat mai multe școli, printre care și clasele Gimnaziului, însoțit de generalul dr. Carol Davila și dr-ul Chernbach, după cum își amintește inginerul Elie Radu¹⁴, elev pe atunci în clasa a II-a. Impresiile generale ale prințului, care era probabil tentat să facă tot timpul comparații cu spațiul german din care tocmai venise, n-au fost însă dintre cele mai bune¹⁵ și nu avem informații nici despre modul în care botoșănenii l-ar fi caracterizat.

De altfel, vizitele oficiale au continuat și în anul următor, la 9 mai fiind semnalată prezența prin școli a ministrului Brătianu, care examinează chiar cunoștințele elevilor, iar în iunie noul director Ioan Grigorescu (din 20 decembrie 1866) este cel care prezintă darea de seamă, în fața Măriei Sale Carol, prilej pentru noi de a surprinde o nouă sinteză a elevilor școlii: de la 67 câți avea Gimnaziul în 1863, în timpul vizitei lui Al. I. Cuza, numărul elevilor crescuse la 82, iar cel al profesorilor la 8¹⁶, prin numirea unor noi titulari. Directorul I. Grigorescu era și consilier comunal, fapt ce l-a determinat, la începutul anului școlar 1867/1868, să intervină pe lângă primarul de atunci, C. Placa pentru reluarea demersurilor necesare pentru înființarea Liceului. Primarul se arată de acord - promițând sprijin pe lângă Minister - iar consiliul local, în ședința din 23 decembrie 1867, alocă suma de 3.000 de lei pentru primele cheltuieli urgente, cerând însă profesorilor să predea iarăși fără plată până când sumele necesare vor fi prevăzute în bugetul ministerului. Era un nou sacrificiu cerut profesorilor Gimnaziului care, să nu uităm, mai lucraseră voluntar și în anii anteriori în dorința de a vedea înființat și în orașul nostru cursul superior al gimnaziului. La 4 ianuarie 1868, un nou proces-verbal consfințește acceptul unor profesori de a preda gratuit timp de un an, cu condiția ca Ministerul să admită oficial deschiderea cursului superior, deocamdată cu numai două clase, a V-a și a VI-a. Gestul lor nu rămâne fără ecou, în numele ministrului V. A. Ureche mulțumindu-le prin depeșă trimisă la 19 ianuarie promițând, în același timp, alocarea sumelor necesare pentru întreținerea Liceului în bugetul viitor. Este și de datorita noastră să-i prezentăm

¹³ N. Răutu, *op. cit.*, p. 29.

¹⁴ Elie Radu (1853-1913), inginer constructor, fost elev al Laurianului (în anii când era doar Gimnaziu) între 1864-1871, a realizat numeroase proiecte și construcții de șosele, poduri, clădiri, alimentări cu apă, activând și în învățământul tehnic superior. A fost președinte al Societății Politehnice, al Consiliului Tehnic Superior și membru de onoare al Academiei Române. Vezi și I. Bejenaru, *op.cit.*, pp. 209-210.

¹⁵ La Botoșani a găsit "*totul neglijat în chipul cel mai trist*" după cum a putut observa vizitând școlile, spitalele și penitenciarul, iar "*străzile întinsului oraș sau nu au pavaje deloc, sau sunt îngrozitor de neingrijite*". Vezi *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. I, Ediția a doua și prefață de Stelian Neagoe, Edit. Machiavelli, București, 1994, p. 98.

¹⁶ Conform informațiilor preluate de la N. Răutu, este vorba de 33 elevi în clasa I-a, 28 în a II-a, 13 în a III-a și 8 în a IV-a, respectiv de Ioan Grigorescu (director), Vasile Paulini, Gheorghe Pădure, Constantin Savinescu, Petru Mettey, Ioan Parvu, Giovani Blanchin (italiană) și dr. Marian Hynek (germană).

aici pe acești oameni ai școlii care, renunțând la avantajele materiale, călăuziți doar de interesul pentru cultură și de dragostea pentru elevii lor, au înțeles să contribuie prin posibilitățile pe care le aveau la apariția Liceului din Botoșani: Constantin Savinescu, Gheorghe Pădure, Emil Leonescu, Petru Mettey, Dr. Marian Hynek și Giovanni Blanchin.

La 15 ianuarie 1868 se face, astfel, deschiderea solemnă a claselor a V-a și a VI-a iar Ministerul, după ce aprobase funcționarea lor, a prevăzut în bugetul prezentat în luna mai, suma de 44.279,88 lei pentru cheltuielile școlii în care, de această dată, este inclus și cursul superior. Astfel, după numirile de profesori din vară¹⁷ și înscrierile pentru clasa a VII-a, la 1 septembrie 1868, când s-au deschis cursurile anului școlar printr-un Tedeum la biserica Sf. Gheorghe, **Liceul din Botoșani** era complet. Dacă apariția gimnaziului se arătase lesnicioasă, înființarea Liceului s-a dovedit mai dificilă, punând la încercare perseverența și răbdarea profesorilor care au susținut această idee între 1863 și 1867. Ei au înțeles primii că în Botoșani, unul din marile orașe ale României de atunci, aflat în plină evoluție demografică și economică, existența Liceului ar fi determinat o creștere substanțială a numărului celor cu studii secundare complete, care și-ar fi putut desăvârși educația urmând și studiile superioare în facultăți, ale celor cu o pregătire temeinică ce le-ar fi permis o mai rapidă integrare în societatea modernă ce se prefigura, o creștere a nivelului cultural benefică pentru toți cetățenii urbei. Anii care au urmat au confirmat toate acestea și au consolidat ceea ce ei începuseră la 1868, Liceul devenind nu numai o simplă instituție școlară ci un focar de cultură, gazdă a numeroase acțiuni și activități, care a dat orașului și țării personalități de seamă ale vieții culturale, științifice, economice dar și buni români, oameni cu o pregătire aleasă, capabili să se integreze în societatea românească pe care au dinamizat-o¹⁸.

S-au format, începând de atunci, ceea ce numim *spiritul Laurianului*, despre care vom aminti mai târziu și *familia Laurianului* alcătuită din profesorii, elevii și foștii elevi care au în comun activitatea sau amintirile legate de Liceul lor. La începutul anului școlar 1875/1876 cei 237 de elevi ce frecventau Liceul nostru beneficiau de o dotare compusă din 106 piese de mobilier, 9 aparate de gimnastică, un cabinet de științe și matematică și aveau la dispoziție în bibliotecă 355 de opuri și 457 volume. Stabilitatea cadrelor didactice este acum mai accentuată, fiind 17 catedre cu 13 profesori dintre care doar unul era suplinitor și din acest punct de vedere principiile Carol, sosit din nou în vizită la Botoșani, la 15 octombrie 1875, trebuie să se fi arătat mulțumit. Noua clădire venea să răspundă unei necesități mai vechi a mării spațiului, sesizată de profesorii și directorii sârguincioși. Casele Goilav fuseseră cumpărate de la proprietar de Eforia fondului școlar al comunității armene în 1878¹⁹ și aveau nevoie de reparații, pe care directorul Constantin Savinescu le cere efectuate înaintea terminării vacanței de vară, ca o condiție esențială a funcționării ulterioare a Liceului. Lucrările necesare au fost prevăzute în noul **Contract de locațiune** încheiat între fondul școlar al comunității religioase armene din Botoșani, reprezentat prin episcopii Dr. Gr. L. Goilav, Dr. A. Manea, Abraham Ibrăileanu, Iacob Buiuciu și Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, reprezentat prin "D-nul Const. Gh. Savinescu, directoarele lyceului din Botoșani", pe o perioadă de 10 ani (1880-1890), cu o chirie anuală de 5.500 franci plățibili în două rate semestriale²⁰. Primul dintre directorii Liceului care se gândește la un local propriu al școlii este Gheorghe Pădure, care în 1869 cere ajutorul Prefecturii pentru o construcție nouă.

¹⁷ Ordinul Ministrului nr. 10356, din 18 iunie 1868, stabilea pentru cursul superior următorii profesori: Ioan V. Adrian la Istorie universală, Gheorghe Pădure – Matematică, dr. Pruncu – Științe fizico-chimice, Petru Mettey – Franceză, Emil Leonescu – Latină și I. Pop Florentin – Filozofia.

¹⁸ "... Dacă n'ar fi existat această instituție de cultură aci, în acest ținut al nordului Moldovei, n'aș fi ajuns niciodată aceia ce sunt, într-un cânt, cu toată tragerea mea de inimă la învățătură, părinții mei, oameni săraci, n'ar fi fost în măsură să mă trimită în alte centre mai îndepărtate, pentru căpătarea unei culturi mai înalte. Știe oricine cât de împovăratore era viața timpurilor anterioare războiului mondial, cât de închise erau, pentru toți cei săraci, cărările spre culmele mai înalte ale vieții, pentru a înțelege cât dătoresc acestui așezământ de cultură toți acei cari, ca mine, au conștiința că în afară de barierele acestui oraș nu mai puteau găsi posibilitatea de a se lumina; pentru a înțelege cât de sfântă trebuie să ne fie amintirea tuturor acelor fii ai societății Botoșănene, cari, în frunte cu V. Paulini, fostul prim Director al liceului, a lucrat pentru înființarea lui și cari, mai apoi, când prin 1874, a fost serios vorba de desființarea lui, a făcut totul pentru ca lucrul să nu se întâmple". Cf. N. I. Cernescu, *Memento!*, în vol. *Amintiri*, p. 128.

¹⁹ Direcția generală a Arhivelor Statului, Filiala Botoșani (în continuare Arh. St. Bt.), Fond Fam. Manea, doc. Nr. 24.

²⁰ Arh. St. Bt., Fond Fam. Manea, doc. Nr. 29. Vezi pe larg, documentul inedit publicat în întregime în anexa nr. 2.

Legea pentru înființarea de edificii și construcțiuni publice odată promulgată,

diferitele ministere fiind autorizate a da în întreprindere, prin plata unor anuități, executarea edificiilor și construcțiilor prevăzute în tabela anexată. Ministerul Cultelor și Instrucției Publice avea alocate sume pentru construcția de licee²¹, la poziția a patra găsim-se menționată suma de 180.000 lei pentru Liceul din Botoșani. În cele din urmă statul a cumpărat de la Alecu Stroja²² și alți proprietari locul - învecinat cu biserica nemțească și frumoasa casă Ciolac de pe strada Cuza Vodă nr. 22 - unde la 29 august 1883 se face solemnitatea de depunere a pietrei de fundație în prezența ministrului P. S. Aurelian, dar săparea temeliiilor începuse încă din iulie sub atenta supraveghere a arhitectului ministerului și a directorului școlii. Forfota șantierului a durat până în vara lui 1885 și această clădire temeinică nu s-a făcut fără sacrificiul muncitorilor morți la prăbușirea unei schele, jertfă pe care zidurile au cerut-o, ca într-o reeditare a legendei meșterului Manole, pentru ca Botoșaniul să-și ridice *“templul lui de lumină”*²³.

Lucrările se vor fi efectuat destul de repede și după exact doi ani, la 29 august 1885, comisia compusă din prefectul județului, arhitectul ministerului și același neobosit Constantin Savinescu s-a întrunit pentru a face recepția provizorie. Inaugurarea s-a făcut, într-un cadru solemn, la 3 septembrie, odată cu deschiderea cursurilor pentru noul an școlar, în prezența prefectului, primarului, directorului, a lui D. A. Sturza - ministrul instrucțiunii ce impresiona elevii cu fracul și decorațiile sale și a lui Spiru Haret - secretar general în minister, doi oameni cărora învățământul românesc le datorează atât de mult. *“O mare și frumoasă clădire, în mijlocul unei curți căreia nu i s-a dat toată întrebuințarea, această nouă casă a noastră, după ce ieșisem din ietăcuțele, bucătăriile și găinăriile de lângă Sfântul Gheorghe. Așezată sus, în regiuni de aer curat, în afară de forfota jidovimii sărace, între locuinți boierești impozante și livezi bogate, avea două rânduri, culoare largi, pline de soare, bibliotecă, în care am clasat vechi dicționare grecești și cărți din veacul al XVIII-lea..., sală de gimnastică și tot ceea ce trebuia unei instituții după cerințele timpului”*²⁴.

Pentru timpurile de atunci, noua clădire avea toate dotările și facilitățile necesare unui învățământ modern, de calitate, fapt sesizat în primul rând de elevii care îi erau principalii beneficiari. Pentru unii din ei au fost, până prin 1910, cele 5 sau 6 carcere aflate spre scara de coborâre la parter de lângă biroul directorului, destul de des ocupate, câte o oră sau două de elevii sancționați, astfel, pentru abateri disciplinare²⁵. În clase și pe culoare se aflau portrete ale unor oameni de știință, istorici și scriitori, precum și tablouri cu scene din marile bătălii purtate de înaintași și dulapuri cu exemplare de floră și faună.

²¹ Două licee și o școală normală de fete în București = 1.800.000 lei, un liceu în Iași (Liceul Internat) = 600.000 lei, un liceu în Bârlad = 180.000 lei.

²² Pe locul viitoarei clădiri se afla *“casa mărmurică a familiei Stroja”*, înconjurată de livezi și grădini pline de flori, cărora lorga le ve duce dorul prin peregrinările sale ulterioare. De altfel casa istoricului se afla în apropiere. Vezi N. lorga, *O viață de om așa cum a fost*, Edit. Minerva, București, 1976, p. 25.

²³ Ludovic Dauș, *De la un fost elev*, în vol. *Amintiri*, p. 137.

²⁴ N. lorga, *op. cit.*, pp. 84-85.

²⁵ Pedepsele erau destul de variate în epocă. Vezi pentru detalii și M. Cimpoeș, O. Ionescu, *Probleme de pedagogie în presa de la Unirea Principatelor până la cucerirea independenței României*, EDP, București, 1967, p. 146, I. P. Eliade, *Privire generală asupra educației*, în *Amicul școlii*, nr. 5, 6 și 7, aprilie, mai, iunie, 1870 sau Constanța Dunca, *Despre pedepse și recompense în Amicul familiei*, nr. 8, 1 iulie 1863. Printre pedepsele aplicate în școala primară lorga amintește *“luatul căciulii”*, care era oprită de învățătorul ce o depozita sub catedră și astfel elevul nu mai putea pleca acasă la dejun, *“statul în genunchi”*, iar profesorul-preot apela și la *“banca afurisită”*, pe care o punea anual sub blestemul său.

Clădirea Liceului

Inaugurarea localul nou nu a fost singura schimbare majoră din toamna aceluia an. La 25 octombrie 1885, prin ordinul ministrului nr. 134842, se face cunoscut profesorilor că **“Prin Înalțul Decret Regal No. 2280 din 15 Oct. c., aprobându-se ca Liceul din Botoșani să poarte pe viitor numele de “Liceul Laurian”, subscrisul (semna pentru ministru Spiru Haret, n. ns.) înaintează o copie de pe Decret”**. O schimbare de denumire care dădea instituției noastre numele unui ilustru cărturar care își adusese o contribuție importantă la modernizarea învățământului românesc, de la a cărui trecere în neființă trecuseră doar câțiva ani. Era o încercare de cinstire și de readucere aminte a celui căruia *“neamul nostru trebuie să-i poarte o scumpă și vecinică amintire”*²⁶, motiv pentru care vom încerca și noi să surprindem câteva repere din “perioada moldoveană” a vieții acestui transilvănean preocupat de soarta învățământului românilor de dincolo și de dincoace de Carpați.

La începutul anului școlar 1895/1896 tabloul celor înscriși pe listele Liceului arăta astfel: 74 elevi în clasa I-a ordinară, 74 în a I-a divizionară, 108 – a II-a, 65 – a III-a, 40 – a IV-a, 25 – a V-a, 14 – a VI-a și 9 în a VII-a, un total de 409 elevi. La a I-a după cum vedem figurează și o clasă paralelă – divizionară - înființată din 1888. Dacă elevii au participat la parade îmbrăcați după gusturi sau posibilități, din toamnă prezența pe străzi, la Liceu și în alte locuri publice a celor 419 elevi înscriși a devenit mult mai vizibilă deoarece uniformă completă, cu șapcă de culoare albastră, tunică neagră și pantaloni cenușii, a devenit obligatorie. La începutul anului școlar dirigenții comunicau numerele matricole care se broda cu fir auriu și apoi se coseau pe mâneca stângă a tunicii și a mantalei. Până prin 1910, la tunică uniformei erau cusute pe manșete, în unghi ascuțit cu vârful în sus, trese din lână de culoare albastră, cu un zigzag alb prin mijloc, mai înguste sau mai late în funcție de clasa în care se afla elevul²⁷. Șapca era din stofă neagră, avea un cozoroc mare, lung și pătrat, banda șepcii era de culoare bleu - la cursul superior i se adăuga un fir auriu – iar în față avea brodate cu auriu literele **“L.L.”**.

Un alt simbol al instituției – steagul - trebuie acum amintit întrucât nu exista moment mai important în viața școlii la care el să nu fie prezent. Primul steag al *Laurianului* avea încă vechile culori ale Moldovei de aceea, odată cu instalarea în noul local și schimbarea denumirii oficiale, se simțea nevoia unui steag potrivit cu noul nume și noul prestigiu. În 1893 se fac intervenții la prefectură care contribuie cu 500 de lei obținându-se, astfel, o primă sumă insuficientă însă. Comanda pentru noul steag se va face, după ce județul a mai alocat încă 500 lei, în februarie 1898 la casa Vasile Georgescu, ceprăzar din București, cu prețul de 1300 lei. Noul steag este tricolor, având în mijloc portretul lui A. T. Laurian încadrat de inscripția

²⁶ N. Răutu, *op. cit.*, p. 76.

²⁷ Astfel, pentru clasa I-a era o tresă îngustă de un centimetru, la clasa a II-a, două trese, la a IV-a patru. La clasa a V-a se cosea un galon mai lat, la a VI-a un galon și o tresă, la a VIII-a un galon și trei trese.

circulară: „*Liceul Laurian din Botoșani fondat în 1859. Donat Liceului de către județul Botoșani*”. El va fi păstrat mult timp într-un dulap cu geamuri de sticlă, aflat în bibliotecă și va fi predat, atunci ca și astăzi, într-o festivitate solemnă, de către absolvenții clasei terminale „bobocilor” nou veniți pe băncile Liceului.

În 1913 nimic nu prevestea în Botoșani apropierea războiului și a suferințelor pe care acesta le-a adus. Cursurile prin „Laurian” se vor fi desfășurat normal în acest ultim an de pace în Europa, dar noi, cei de astăzi, având avantajul cunoașterii pe care trecerea timpului ne-a înlesnit-o, am putea încerca un nou bilanț al Liceului semicentenar. Din 1869 absolviseră cursurile 566 de elevi, mulți dintre ei rămânând în Botoșani unde au devenit persoane publice²⁸ și respectabile iar alții, purtați de drumurile vieții, au ajuns în capitală sau în alte orașe ale țării în căutarea consacrării, a fericirii sau a împlinirii profesionale. Foștii colegi au rămas, ca întotdeauna, prieteni și buni amici, iar acei dintre ei care au avut privilegiul și răgazul necesar pentru a-și scrie memoriile au rezervat pagini întregi frumoșilor ani ai tinereții, evocând momente din anii de liceu, profesorii sau colegii de clasă pe care timpul îi despărțise dar pe care îi păstrau în amintire²⁹. Timpul insuficient dar și spațiul limitat, în cele din urmă, al acestui articol nu ne permit să detaliem biografiile marilor oameni care au trecut prin Laurianul antebelic și au făcut cinste Școlii, profesorilor sau orașului nord-moldav³⁰, dar rămâne ca o dorință pe care să o îndeplinim în viitorul apropiat realizarea unei lucrări care să le fie consacrată ca un omagiu dedicat peste timp, cu respectul cuvenit, de cei din Laurianul de astăzi. Chiar cu riscul de a omite multe din numele sonore, ne permitem să exemplificăm din lunga listă a personalităților câteva: *Nicolae Iorga* – istoric, scriitor, om politic, *Octav Onicescu* – matematician, *Mihai Ciucă* – medic, malariolog, *Ludovic Dauș* – poet, prozator, dramaturg, *Artur Enășescu* – poet, publicist, *Dimitrie Evolceanu* – filolog, *Gheorghe Filipescu* – inginer constructor, profesor universitar, *Constantin Gane* – istoric și publicist, *Iacob Iacobovici* – medic, fondatorul școlii românești chirurgicale din Cluj, *Rodrig Goliescu* – inventator, *Theodor Ionescu* – fizician, profesor universitar, *Constantin Iordăchescu* – institutor, publicist, *Gheorghe Kernbach* – poet, *Barbu Lăzăreanu* – scriitor, publicist, *Ioan Missir* – scriitor, *Dimitrie Murărașu* – critic, istoric literar, *Dimitrie Negreanu* – fizician, *Marcel Olinescu* – grafician, *Ion Păun-Pincio* – poet, publicist, *Andrei Popovici-Bâznoșanu* – zoolog, *Elie Radu* – inginer constructor, *Simion Sanielevici* – matematician, *Henric Sanielevici* – critic, istoric literar, estetician, *Emil Severin* – chimist, *Ion Sân Giorgiu* – poet, publicist, germanist, *Ion Simionescu* – geolog, geograf, *Artur Stavri* – poet, *Petru Șuster* – biolog, *Emanoil Teodorescu* – biolog etc.

Sunt doar câteva nume din rândul deschizătorilor de drum din secolul al XIX-lea și primul deceniu al secolului al XX-lea; vor urma altele, pe măsura trecerii timpului și a generațiilor de elevi, întregind o mare familie în devenire pe care Octav Onicescu o numea sugestiv „Galaxia Laurian”³¹. Unii membri ai săi vor fi chemați să-și facă datoria pe câmpurile de instrucție sau de bătlie, lăsând în urmă preocupări cotidiene și chipuri dragi.

Sorin NISTORICĂ

2. Laurianul în perioada interbelică

În anul 1914 cerul Europei s-a întunecat de norii gri și negri ai războiului, prevestitori de nenorociri, mizerie, molimă și moarte. Declanșarea conflictului, ce avea să devină prima mare conflagrație a umanității, s-a produs pe fondul unor tensiuni sociale și politice deosebite și a deteriorării relațiilor dintre state. Miza participării sau non-participării la război era imensă, putând influența în mod direct destinul țării noastre. După dezbateri aprinse în Parlament, presă și viața publică, oficialitățile au decis starea de neutralitate activă.

²⁸ Ionel Bejenaru, *Dicționarul botoșănenilor*, Edit. Moldova, Iași, 1994, *in integrum*.

²⁹ Dăm doar două exemple: Octav Onicescu, *op. cit.*, pp. 24 – 35 și 48 – 94 sau volumul *Amintiri, in integrum*.

³⁰ Aurel Dorcu și Ionel Bejenaru, *Repertoriul personalităților liceului – foști profesori și elevi*, lucrare dactilografiată, Botoșani, 1984, *in integrum*.

³¹ Octav Onicescu, *Pe drumurile vieții*, EȘE, București, 1981, pp. 43-50.

În aceste împrejurări vitrege, activitatea de la Liceul *Laurian* s-a desfășurat în limitele normalității. Toți profesorii mobilizabili erau concentrați și supliniți de cei rămași la vatră. Localul școlii, destinat acum pentru un mare spital de război, s-a ales într-o mare măsură cu îmbunătățiri: i s-a adus apă prin conducte, s-au fixat țevi pentru băi în subsol etc. Aceste cheltuieli s-au făcut de către Ministerul de Război, iar Ministerul Instrucțiunii a dat suma necesară construirii de locuințe pentru servitori, ceea ce s-a și întâmplat, însă cu mare nepricepere, fiindcă cele trei locașuri mici și umede erau inutilizabile³². Profesorii se dovedeau a fi în continuare conștiincioși și pregătiți de a veni la cursuri, deși situația politică internă și externă era deosebit de tensionată. Directorul Liceului, profesorul Iosif Vasilescu, a făcut mari eforturi în toată această perioadă să asigure o continuitate acceptabilă la toate catedrele. Situația dificilă se va acutiza în anul școlar 1916/1917 pe fondul intrării României în război ca aliată a Antantei³³. După primele succese militare românești, au urmat ample atacuri din partea trupelor austro-germane în zona Transilvaniei și trupelor germano-bulgaro-otomane în zona de sud. Luptele grele care s-au desfășurat în toamna anului 1916 n-au determinat o schimbare majoră a raportului de forțe. În urma înfrângerii de la Neajlov-Argeș, guvernul, autoritățile, armata și unii locuitori s-au retras în Moldova³⁴. Redus considerabil, statul român a continuat să existe, pregătindu-se pentru o nouă rezistență armată. Moldova se confrunta cu mari greutăți, resimțindu-se puternic lipsa alimentelor și a combustibilului în condițiile unei ierni aspre. Aglomerația, gerul și penuria de medicamente au dus la izbucnirea molimelor și în special a tifosului exantematic, care a făcut în scurtă vreme zeci de mii de victime³⁵. În atari condiții multe școli erau închise temporar sau transformate în spitale de campanie. Similar cu situația generală era și cazul Liceului *Laurian*, devenit din vara anului 1917 Spitalul de Război Nr. 280³⁶. Cursurile urmau a se ține la Școala Nr. 2 de băieți și la Școala Nr. 2 de fete, în timp ce mulți dintre profesorii rămași la dispoziția școlii, precum și dintre refugiați au fost repartizați la cenzura militară, în cadrul serviciului sanitar pentru a controla igiena orașului, la spitale spre a înregistra răniții de război, la examenele care se țineau lanț, având în plus și orele colegilor plecați la datorie etc³⁷.

Așa cum o nenorocire nu vine niciodată singură, la fel s-au abătut necazurile asupra celor legați de Liceul *Laurian*. Localul școlii era ocupat de la 10 august de către serviciul de subzistență al Armatei a IX-a ruse. Pentru buna ospitalitate arătată rușilor, profesorii și elevii au avut parte de un cortegiu întreg de umilinte și chinuri. La tot acest calvar se adaugă nota sa cea mai dureroasă, mistuitorul incendiu din ziua de 6 decembrie 1917. De Sf. Neculai, la ora unu după amiaza, clădirea proprie a Liceului a fost cuprinsă de flăcări și cu toată silința celor ce au sărit în ajutor, n-au rămas din această clădire decât zidurile deteriorate³⁸. Din cercetările efectuate ulterior, reiese că incendiul a fost în strânsă legătură cu depozitele de alimente, cu anarhia ce domnea în sânul armatei bolșevice și nicidecum focul nu s-a aprins din imprudență sau de la coșuri, așa cum s-a încercat să se acrediteze. A ars atunci aproape întreaga avere a școlii: biblioteca cu vreo 30.000 de volume, drapelul și biblioteca *Ateneului*, din care au rămas puține volume, biblioteca elevilor cu 2000 de volume, arhiva de la 1859-1897 și parte din cea mai nouă; întreg laboratorul de fizică și de chimie, din care au scăpat câteva borcane cu substanțe chimice. Unul dintre martorii oculari la teribila grozăvie a fost *Eugen G. Neculau*, care terminase anii de liceu chiar cu un an mai devreme și intrase în serviciul Crucii roșii. În volumul *Amintiri*, avocatul și publicistul Eugen Neculau surprinde momentul tragic al incendiului din 6 decembrie 1917: „Liceul *Laurian* și-a cedat clădirea pentru spital. Întâmplarea a făcut ca, oferindu-mi serviciile Crucii roșii, să fiu chiar în administrația Spitalului 280 de la Liceul *Laurian*. Am văzut în sălile în care timp de opt ani trăisem

³² *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1921-1922*, p.32.

³³ Ion Agrigoroaiei, în articolul *Participarea României la primul război mondial și caracterul ei drept. Marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz și importanța lor*, în *SAI*, LI-LII, 1985, p. 209.

³⁴ *Ibidem*, p. 202.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar pe anul școlar 1916-1917*, p. 1.

³⁷ *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar pe anul școlar 1921-1922*, p. 33.

³⁸ Mai multe detalii vezi în *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1921-1922*.

neuitățile clipe de elev, paturi nenumărate, unu lângă altul, luând locul pupitelor, adăpostind suferința glorioasă a celor ce fără șovăire căzuseră răniți, luptând pentru România Mare. Am dus atâția morți la groapă... Dar sacrificiului cel mare încă nu-i bătuse ceasul. Mai târziu ceva, clădirea Liceului a trebuit să-și schimbe destinația: a fost cedată comandamentului trupelor rusești – aliații noștri, dragă Doamne- ca să-și instaleze intențența Armatei a 9-a. Hârtii multe, înadins parcă să întărească focul. Limbi roșii de foc spintecau acoperișul de pretutindeni, pentru a face să dispară urma necinstei celor cuprinși de spazmurile nebuliei bolșeviste. Într-o clipită, focului distrugător nu i se mai putea nimeni și nimic împotrivi; și lacom el mistuia zidurile ce închideau amintiri atât de scumpe. În locul clădirii mândre, rămaseră niște pereți afumați, pecetea cea mai elocventă a civilizației vecinilor de la răsărit”³⁹.

Un alt elev al Liceului, *C.S. Antonescu*, surprinde momentul transformării clădirii școlii în spital: „rând pe rând, toate clădirile mari din Botoșani, școlile în special, au fost transformate și puse în stare de de a primi sute din cei care erau așteptați. Localul Liceului *Laurian* fu amenajat printre cele dintâi, în sălile de clasă, mari și frumoase, fură așezate mese de operație. Când au început a veni trenurile de răniți, din jos dinspre Turtucaia, s-au populat pe încetul și paturile de la Liceu”⁴⁰. Elevii și profesorii de la Liceul *Laurian* s-au distins pe câmpul de luptă. Sublocotenenții Constantin Lupașcu, Constantin Alexandrescu, Dumitru Manoliu, Gheorghe Moscu, foști elevi ai Liceului și-au înscris numele pentru totdeauna în cartea eroilor neamului. Alături de ei evocăm numele profesorului Iustin Nicolau, căzut în primele lupte ale marelui război. În război s-a mai distins și Mihai Vasilescu, fost elev al Liceului, ofițer de marină⁴¹. Momentele dificile au fost trecute cu multă bărbăție și stoicism atât din partea elevilor, cât și a profesorilor. Cursurile au continuat până la 29 martie 1918 în localurile închiriate, funcționând apoi în localul Școlii primare nr.1 de băieți „Marchian”. Deși localul „Marchian” era departe de a satisface cerințele strict pedagogice la un orar impus de dimensiunile localului (de la 8-12 dimineața și de la 14-18 seara), cursurile s-au ținut de la 1 aprilie la 1 iunie cu regularitatea unui ceasornic, datorită grijii profesorilor de a recupera ceva din pierderile produse în cei doi ani de nomadis⁴². Sfârșitul anului 1918 avea să aducă momente de mare bucurie și speranță pentru poporul român. Clipele grele ale marelui război trecuseră și românitatea de pretutindeni se pregătea de o veritabilă fiestă națională: Marea Unire. Botoșănenii au fost alături suflătoare de românii aflați în afara hotarelor țării și au privit cu simpatie procesul de unificare politică și administrativă.

În luna noiembrie a anului 1918 s-a prăbușit definitiv imperiul multinațional, denumit în mod artificial Austro-Ungaria. Unirea Bucovinei cu patria-mumă a fost sărbătorită cu fast și la Botoșani. S-au lansat manifeste, au avut loc înflăcărâte adunări populare, încheiate apoi printr-un mare miting”. Ziua de 15 noiembrie-se arăta în ziarul *Moldova veche* - va rămâne ca o zi de înălțare și adâncă simțire patriotică în amintirea concetățenilor noștri. După zile de grea apăsare și griji ale războiului, după atmosfera deprimantă și umilită în care am trăit sub cerul plumburiu al păcii de la București, aceasta a fost cea dintâi zi în care a intrat soarele în casele noastre, a descoperit frunțile și a înflăcărat entuziasmul conștiinței naționale”⁴³. La ora 10 dimineața erau adunați la biserica Sf. Neculai din Popăuți o mare mulțime de oameni, fruntași ai orașului împreună cu o baterie din școala militară de artilerie și elevi ai Liceului *Laurian*⁴⁴. Orașul era pavoazat, la toate balcoanele flutura tricolorul românesc, iar la ferestre se scosese covoare și scoarțe naționale. Spectacolul era înălțător...⁴⁵. Bucuria pricinuită de unirea

³⁹ Eugen G. Niculau, *Clipe trăite* articol publicat în volumul *Amintiri*, editat de Asociația foștilor elevi ai Liceului „Laurian”, Botoșani, aprilie 1923, p.183.

⁴⁰ Ștefan Ciubotaru, *Monografia orașului Botoșani*, Edit. Axa Botoșani, 1997, p. 39.

⁴¹ Eugen G. Niculau, în *Cuvânt rostit cu prilejul parastasului de la 7 iunie 1936 la Biserica „Sf. Ioan” din parohia Liceului „Laurian”*, în *Anuarul pe anul 1936-1937*, p. 24.

⁴² *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1921-1922*, p. 37.

⁴³ Maria Trimia, în articolul *Marea Unire din 1918 și rolul activ al botoșănenilor din H, I*, 1978, Botoșani, p. 25.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

Transilvaniei cu Vechiul Regat a stârmit un entuziasm general. La Botoșani s-au organizat manifestații de masă, după cum relatează ziarele epocii: „Duminică 18 curent-scria ziarul local *Botoșani* - s-a oficiat la catedrala locală un *Te deum* pentru frații noștri din Transilvania, care în aceeași zi erau strânși în congres la Alba-Iulia pentru a proclama unirea cu patria-mumă”⁴⁶. Generozitatea actului patriotic era subliniată elogios în alt articol din același ziar: „să ne trăiască și binecuvântați fie acei ce prin sângele lor au realizat triumful unității naționale a întreg neamului românesc”⁴⁷. Cu prilejul multiplelor festivități ocazionate de mărețul eveniment al unirii Transilvaniei cu România, orchestra și corul dirijate de Petre Nicolescu și Mihai Poslușnicu (maestru de muzică și profesor la Liceul *Laurian*, au format un ansamblu orchestral și coral comun, de proporții grandioase⁴⁸. Ca eveniment istoric capital din perspectiva vieții contemporane, unirea cea mare, de la 1918, existența unei stări de entuziasm colectiv, precum și elaborarea în termen scurt a unei legislații unitare au creat premisele unei dezvoltări accelerate la nivelul întregii societăți.

Constituția din anul 1923 a devenit garantul pluripartitismului și vieții democratice din România. Învățământul de toate gradele a cunoscut o dezvoltare fără precedent pe întreg cuprinsul țării, constituind o componentă esențială a întregii vieți spirituale și a continuării procesului de modernizare a societății românești. Liceele de prestigiu și-au desfășurat activitatea la cel mai înalt nivel, beneficiind de aportul unor profesori extrem de competenți. Astfel de dascăli serioși și harnici au activat între cele două războaie mondiale la Liceul *Laurian*. Continuau în paralel eforturile de refacere a patrimoniului școlar distrus de incendiul din 1917. Preocupările botoșănenilor de a ridica o nouă clădire, mai mare și mai frumoasă, chiar pe ruinele celei precedente, începuseră să capete contur încă de la începutul anului 1918. Printre cei care au demarat acest proiect ambițios îi pomenim pe Al. Șmelț, D. Hangan, Sp. Hasnaș, foști elevi ai Liceului *Laurian*, care au început de timpuriu să adune fondurile necesare refacerii școlii⁴⁹. Ulterior, prin eforturile conjugate ale profesorului universitar Ion Simionescu, fost elev al Liceului, ale directorului Ioan V. Luca și a celor menționați anterior, s-a reușit constituirea unui comitet de inițiativă⁵⁰. Din acest comitet făceau parte prefectul județului, directorul Băncii Naționale, agenția Botoșani, I.V. Luca, profesor de geografie și director al școlii, Al. Șmelț, D. Hangan, R. Săvinescu etc.⁵¹. Până la 1 septembrie 1919 fusese depusă la Banca Națională suma de 220.000 de lei, din care 60.000 de lei publică și restul colectată prin serbări date de elevii *Laurianului*⁵². Printr-un decret-lege, publicat în „Monitorul Oficial al României”, nr. 78, din 24 iulie 1919, se aproba înființarea comitetelor școlare, ce urmau să beneficieze de largi atribuții în ceea ce privește buna funcționare a școlilor, întreținerea și construcția localurilor, dotarea cu material didactic etc.⁵³. Comitetul școlar al Liceului *Laurian* s-a întrunit pentru prima dată în 5 octombrie 1919 și era constituit preponderent din personalități și oameni de vază ai orașului. Elevii mai necăjiți erau susținuți material și financiar de către comitetul școlar nou înființat.

În anul școlar 1920-1921 notele tradiționale de la 1 la 10 au fost înlocuite cu calificativele: insuficient, suficient, bine, foarte bine⁵⁴. Numeroși profesori au fost împotriva acestui sistem de evaluare și notare, considerând pe bună dreptate că se creau premisele unei superficialități în procesul de pregătire al elevilor. Notarea de la 1 la 10 ar fi fost mult mai obiectivă în componenta de evaluare a randamentului școlar, înlăturându-se astfel marja de eroare ce survine în cazul folosirii de calificative. Dacă un proces educațional performant, cum este cel din Franța, una din țările cele mai civilizate ale Europei, păstrează și astăzi sistemul clasic de notare (cu note de la 1 la 20), de ce la noi să se reducă numărul echivalentelor de apreciere ?!

⁴⁶ Cf. Andrei Cardaș, coordonator, *Județele patriei. Botoșani. Monografie*, Edit. Sport-Turism, București, 1980, p. 58.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ În revista *Junimea Moldovei de Nord*, nr. 1 / 1919, p. 69.

⁴⁹ *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1921-1922*, p. 37.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Ion Agrigoroaiei, Gh. Iacob, *Istoria Liceului internat C. Negruzzi (1895-1995)*, Edit. Polirom Iași, p. 31.

⁵⁴ *Ibidem*.

Era o întrebare justificată, pe care cu siguranță și-o puneau cei din generațiile mai vechi, și din păcate la care meditam și noi, cei de astăzi... Anul școlar 1922-1923 avea să marcheze o nouă etapă în destinul Liceu *Laurian* și în același timp producea în rândul elevilor și profesorilor o dublă bucurie: punerea în funcțiune a noii clădiri (corpul „A” al actualului colegiu) a școlii și înființarea unui internat pentru copiii ce nu locuiau în Botoșani. Cursurile au început la 15 octombrie 1922 cu aprobarea specială a Ministerului, din cauză că sălile de clasă nu fuseseră amenajate până la acea dată⁵⁵. Condițiile de înscriere la internatul Liceului erau stricte, iar programul de activitate zilnică a elevilor foarte riguros, la respectarea sa veghind directorul I.V. Luca și administratorul F. Maican.

În această perioadă s-au ilustrat profesori de excepție, în frunte cu profesorul I.V. Luca, născut la 19 octombrie 1879 în județul Bacău, comuna Valea-Seacă. Brașovean la origine, adevărat părinte pentru elevi, a fost „sufletul liceului”, vreme de două decenii. Om cu deosebită cultură generală, a onorat învățământul secundar și a căutat să creeze cele mai bune condiții de locuit și de studiu pentru elevii școlii⁵⁶. A avut o activitate impresionantă în calitate de președinte al comitetului școlar, iar la inițiativa și îndemnul personal a început reconstruirea localului școlii. Profesorul I.V. Luca a colaborat cu diverse reviste și ziare locale, punându-și efectiv amprenta asupra a tot ceea ce întreprindea. În cei 21 de ani cât a fost director la Liceul *Laurian* n-a avut posibilitatea să-și ia concedii de odihnă mai mari, datorită numeroaselor obligații pe care le avea în cadrul orașului, dintre care amintim: președinte al *Ateneului Român* (1920-1930), comandant al *Cohortei de cercetași* (1919-1920), membru inițiator al *Societății de refacere a casei lui Eminescu și a bisericii din Ipotești* (1919-1930), președinte al *Ligii pentru ocrotirea și educarea școlarilor* (înființată în 1934), președinte al *Societății „Sprijinul”* (fondată în anul 1936), președinte al *Căminului cultural orășenesc „Nicolae Iorga”* (1938) etc.⁵⁷. Ca director, profesorul I.V. Luca a intronat o stare de disciplină mai fermă în rândul elevilor și a încercat să combată din fașă orice tentativă de nerespectare a regulamentelor școlare. Se interesa îndeaproape de starea materială a fiecăruia dintre elevi, iar cei mai buni erau recompensați cu burse. Acorda anual și două burse pentru elevii maghiari din ținuturile unde nu se vorbea românește⁵⁸. De multe ori, acest mare dascăl, iubitor al miilor de școlari care i-au fost elevi, se supăra atunci când nu găsea sprijinul necesar din partea părinților. Cu un simț critic deosebit, atrăgea atenția celor care nu-și făceau pe deplin datoria și solicita un efort mai mare din partea colegilor. Rapoartele și dările de seamă pe care le realiza cu o meticulozitate și un simț al datoriei remarcabile exprimă cu fidelitate zbuciumul sufletească al celui chemat să vegheze la bunul mers al întregii activități. Profesorul I.V. Luca s-a remarcat prin concepții destul de avansate despre cultură și educație pentru acea vreme și, mai ales, într-un oraș provincial, de care autoritățile centrale se interesau mai degrabă cu ocazia alegerilor.

Un alt profesor emerit al *Laurianului* interbelic era maestrul de muzică *Grigore Mihail Poslușnicu*, venit la Botoșani de la Gimnaziul „Grigore Ghica-voievod” din Dorohoi. Era un om energic, cu voce de bariton și cu un păr bogat și blond, ce îl purta precum Barbu Ștefănescu Delavrancea⁵⁹. Când a văzut halul de neștiință al elevilor a umplut cataloagele cu note de 2, 3 și 4. Alarmați, directorul, dirigenții și mulți profesori au intervenit, explicându-i motivele dezastrului și cerându-i înțelegere (în mare parte fusese de vină predecesorul său, Victor Fleury, care dădea dovadă de foarte multă îngăduință). Maestrul, văzând că situația nu poate fi îndreptată numai cu note rele s-a pus pe o muncă titanică, întrebuițând cu mai mult folos fiecare minut de clasă și adăugând ore suplimentare⁶⁰. Profesor la Liceul *Laurian* din anul 1913, Mihail Grigore Poslușnicu a fost părtaș la bucuriile și necazurile școlii. În anii grei ai

⁵⁵ *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1921-1922*, p. 100.

⁵⁶ Paul Cernea, *Viața unui artist. Amintiri-Evocări-Confesiuni*, Edit. Esos Soft, Craiova, 1998.

⁵⁷ Ștefan Ciubotaru, *Din trecutul școlii botoșănene. Profesori, învățători, măturii*, Edit. Axa, Botoșani, 1997, p. 72.

⁵⁸ Paul Cernea, *op. cit.*, p. 23.

⁵⁹ Gh. Rătescu, *Ce nu se uită niciodată*, lucrare în manuscris, p. 73.

⁶⁰ *Ibidem*.

refacerii clădirii Liceului nu a pregetat să concerteze cu orchestra școlii la diverse serbări. Puținii bani care se strângeau la astfel de manifestări artistice erau folosiți însă cu pricepere și parcimonie de către membrii Comitetului școlar pentru sporirea zestrei materiale. La diversele șezători sau concerte de binefacere, orchestra a cântat mai ales muzică națională, dar și opere din repertoriul maeștrilor clasici⁶¹. Pentru a-și face mai atractive orele, dar și din scopuri didactice, maestrul publică un caiet muzical-coral cu 18 reguli de caligrafie muzicală pentru școlile secundare de ambele sexe și a reuniunilor de cântări, editat de „Cartea românească”⁶². A publicat numeroase crestomații muzicale și manuale școlare. Cea mai importantă lucrare cu caracter didactic rămâne însă *Istoria muzicii la români*⁶³. După o activitate de 23 de ani la Liceul *Laurian*, se stinge din viață la 30 ianuarie 1936. A plecat spre un alt tărâm, cel al muzicii eterne.

Un alt mare dascăl al *Laurianului* din această epocă a fost profesorul de limba franceză *Ariton Iacobeau* (1871-1961). S-a născut la Botoșani, la 27 august 1871 și după ce a urmat școala de băieți „Marchian”, unde l-a avut ca învățător pe Constantin Gallin, a frecventat Liceul *Laurian*, avându-i drept colegi pe viitorii savanți Ion Simionescu și Emil Severin⁶⁴. *Ariton Iacobeau* a fost unul dintre cei mai apreciați profesori ai timpului său, deși ar fi avut posibilitatea de a intra în magistratură, deoarece era dublu licențiat: în filologie și drept. A colaborat cu prestigioase universități din Franța și a primit titlul de „Officier d'Academie” din partea Ministrului Instrucțiunilor și Artelor, Edouard Harriot⁶⁵. A devenit unul dintre inițiatorii și susținătorii fondării *Asociației foștilor elevi ai Liceului „A.T. Laurian”*, constituită la 1 ianuarie 1923 cu scopul de a contribui la dezvoltarea mișcării culturale din Botoșani. Comitetul de conducere și organizare al *Asociației* a convocat prima dintre programele întâlniri anuale ale foștilor elevi pentru ziua de 12 iulie 1924, cu care ocazie se preconiza și o excursie colectivă la Putna⁶⁶. Bogata corespondență a profesorului botoșănean cu marele savant Nicolae Iorga evidențiază simpatia de care se bucura în cercurile intelectuale elitiste ale vremii. La fel de elogios îl prezintă pe *Ariton Iacobeau* foștii elevi, unii dintre aceștia devenind la rândul lor personalități remarcabile ale științei și culturii românești, precum Norbert Goldhamer sau Ion Sân-Georgiu⁶⁷. Competența profesorului Iacobeau era vastă și ca preocupare. Cunoștea curent limbile greacă și latină, citea lucrări de filozofie și filologie. În anii grelelor bătrâneți, burlac fiind, s-a bucurat de atenția și stima foștilor elevi: medicii l-au îngrijit cu afecțiune până în ultima clipă a vieții, alții i-au trimis din țări străine cărți și alte atenții, unii scrisori, fie alții l-au evocat în scrierile lor⁶⁸. A refuzat măririle pe care le considera efemere ca recunoaștere și lipsite de importanță. Dușman al infatuării, a preferat să se claustreze, după 1930, în casa sa, unde găsea liniștea atât de dorită⁶⁹. Singurele evadări din „sihăstrie” erau excursiile în străinătate, când prefera țările cu limbi romanice. S-a stins din viață la venerabila vârstă de 90 de ani după o carieră intelectuală și didactică de excepție⁷⁰. *Laurianul* interbelic s-a mândrit și cu alți profesori vestiți precum: *Ștefan Cantemir* de franceză, *Neculai N. Răutu* de limba și literatura română, profesorul *Eugen Isar* de muzică, *Remus Cehovschi* de biologie, *Teodor Minteanschi* de educație fizică, *I.R. Ionescu* de fizică, *Vasile Velea* de geografie, maestrul *Hlihor* de desen și mulți, mulți alții, la fel de valoroși.

Deși societatea românească din perioada interbelică se confrunta cu probleme grave din punct de vedere social, economic și politic, totuși, se poate lăuda cu realizări notabile în domeniile artei, științei și culturii. La aceasta au contribuit și foști elevi ai Liceului „Laurian”,

⁶¹ *Anuarul Liceului „Laurian” pe anul școlar 1927-1928*, p. 95.

⁶² Elisabeta Dolinescu, *Mihail Grigore Poslușnicu. Viața și opera*. Edit. Muzicală, București, 1984, p. 75.

⁶³ Aurel Dorcu, Ionel Bejenaru, *Repertoriul personalităților Liceului „A.T. Laurian”*, lucrare în manuscris, p. 114.

⁶⁴ Ștefan Ciubotaru, *op. cit.*, p. 56.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Ștefan Cervatiuc, *Nicolae Iorga și începuturile Universității Populare – Botoșani*, în *H*, I, 1978, Botoșani, 1979, p. 504.

⁶⁷ Ion Sân-Georgiu, *Clipe și amintiri*, în vol. *Amintiri*, p. 163.

⁶⁸ Ștefan Ciubotaru, *op. cit.*, p. 59.

⁶⁹ Paul Cemea, *op. cit.*, p. 28.

⁷⁰ Aurel Dorcu, Ionel Bejenaru, *op. cit.*, p. 118.

care, de cele mai multe ori rămâneau până la sfârșitul vieții atașați de „familia *Laurianului*” și mai târziu deveneau veritabile aște ale „galaxiei *Laurianului*”, cum inspirat a spus marele matematician Octav Onicescu. Galeria portretistică a personalităților de vază care au fost elevi sau absolvenți ai școlii noastre este una impresionantă, referindu-ne doar la numele sonore ale epocii: mai întâi savantul istoric *Nicolae Iorga*, ce din rațiuni conjuncturale și absolut hilare a fost exmatriculat (deși viitorul cărturar va purta mereu în suflet o dragoste curată liceului botoșănean); *Ion Simionescu*, marele geolog și fost președinte al Academiei Române; *Emil Severin*, savant chimist de recunoștere mondială; generali din armata română, precum *Ion Ioanițiu*, *Gheorghe Avramescu*, *Ion Sârghievici*; scriitori importanți dacă ne referim la *Artur Enășescu*, *Ludovic Dauș*, *Dumitru Murărașu*, *Alexandru Leontescu*; ingineri de marcă, vestiți prin lucrările publicate sau îndrumările tehnice acordate cum ar fi *Mihail D. Hangan* sau *Elie Radu*; în domeniul artelor plastice s-a ilustrat mai ales *Marcel Olinescu*, pictor, grafician și sculptor deosebit de înzestrat, autor a numeroase lucrări expuse în marile galerii de artă ale lumii⁷¹. Un alt discipol al școlii botoșănene, un pasionat cercetător al geografiei este *Victor Tufescu*. Născut la Botoșani, la 12 noiembrie 1908, a absolvit cursurile secundare la Liceul *Laurian*, iar licența în geografie a obținut-o în anul 1930 cu teza *Studiul geografic al depresiunii Jijia*, cu mențiunea „foarte bine cu distincție”⁷². Urmează în paralel cursurile Facultății de Drept a Universității din Iași, pe care o absolvă cu bine⁷³. În anul 1936 susține doctoratul în geografie, iar începând cu 1932 publică lucrări de mare interes științific, la care se adaugă numeroase manuale pentru gimnaziu și liceu. A primit mai multe titluri și distincții științifice, iar din 12 martie 1992 a devenit membru titular al Academiei Române⁷⁴. Fiecare dintre foștii elevi a păstrat în suflet, nealterat de trecerea timpului, sentimentul de considerație și prețuire față de școala la care au învățat odinioară. Cu fiecare an, cu fiecare generație, se întregeste marea familie pe care o iubim cu toții - familia *Laurianului*. Din păcate se prefigurau clipe de răstrieșe spre finalul anilor '30, determinate de iminenta apropiere a celui de-al Doilea Război Mondial, eveniment ce avea să aducă un nou cortegiu de suferințe pentru nava-amiral a învățământului botoșănean, Liceul *Laurian*.

Ioan MIHAI

3. Laurianul în anii nedemocratici ai României

Botoșanii cosmopoliți ai sfârșitului de deceniu IV sperau în normalitate și viață liniștită, iar profesorii *Laurianului*, cu severitatea recunoscută, desfășurau o muncă de calitate⁷⁵, deși democrația anterioară, „dirijată”⁷⁶ fusese înlocuită cu „dictatura regală”⁷⁷ a „Salvatorului” țării Carol al II-lea, rege bazat, din nefericire, pe o clică politică cu vederi înguste și „esențialmente coruptă”⁷⁸. Dintr-o privire fugară asupra datelor furnizate observăm o anumită „instabilitate” a elevilor în ceea ce privește disciplina (probabil datorată atât

⁷¹ Mai multe detalii despre foștii elevi și profesori ai Liceului „Laurian” se găsesc în lucrarea lui Ionel Bejenaru, *Dicționarul botoșănenilor*, Edit. Moldova, Iași, în anul 1994.

⁷² Cf. Aurel Dorcu, Ionel Bejenaru, *op. cit.*, p. 141.

⁷³ Ioan Ivanici, Paraschiv Marcu, *Nemuritorii. Academicienii români*, Edit. Rompres, București, 1994, p. 336.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Redăm cu titlu de exemplificare mărturia Rodicăi Procopiu, soția regretatului savant Ștefan Procopiu, vecina Liceului și sora a patru frați, toți elevi de cinstă ai *Laurianului* (Mircea, Olimpiu, Vlad și Ioan Popescu Greaca), care într-un interviu recent spunea „... Liceul era renumit pe țară, era atât de cunoscut prin calitatea absolvenților lui... și prin calitatea învățământului... încât pe vremuri, la Politehnică, elevii plecați de la Botoșani cu medii mari nu mai dădeau concurs”, în *H, X*, 1996, Edit. Fundația Chemarea, Iași, 1997, p. 303. În același sens, fiul marelui savant Octav Onicescu, dr. Mircea Onicescu, spunea într-un interviu din 1992 dat Luciei Olaru Nenati: „... știu de la tata (fost absolvent de cinstă, n.l.m.) că la un moment dat în consiliul profesoral al Facultății de Științe de la București, din 16 membri, 5 erau botoșăneni, dintre care 4 absolvenți ai Liceului „Laurian” (*Gazeta de Botoșani*, Anul III, Nr. 595, Joi, 4 iunie 1992, p. 2; în continuare: *GBT*....).

⁷⁶ Cf. Stephen Fisher – Galați, *România în secolul al XX-lea*, Traducere de Manuela Macarie, Cuvânt înainte de Kurt W. Treptow, Institutul European, 1998, p. 68. Cartea reprezintă azi singura sinteză personală venită dinspre un american, cunoscător din interior al României, ajuns doctor la Harvard University, director la Centrul de Studii Central-Europene și profesor la University of Colorado at Boulder.

⁷⁷ Termenul aparține aceluiași autor, azi discutându-se intens tipologia regimului din anii 1938-1940.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 78-79 și 67.

tensiunilor interne și externe, cât și spectrului războiului ce se profila), paralel cu o constantă seriozitate a profesorilor *Laurianului* în ceea ce privește deontologia notării, chiar în condiții excepționale când, privit din exterior, puteau fi mai îngăduitori. Intensificarea pregătirii străjeresti impusă de noul regim se poate surprinde și prin tabelele ținute la Vorona (1938) și Storești – Frumușica (1939) iar, cum în jurul României se acumulau norii amenințători ai războiului, încep concentrările, care vor perturba activitatea școlii⁷⁹.

Pe acest fond de marcantă instabilitate și de adevărate purgii interne, în noiembrie 1939 apărea o nouă lege referitoare la învățământul secundar, semnată de ministrul Educației Naționale, profesorul universitar Petre Andrei, care desființa examenul de bacalaureat obligatoriu. O precizare interesantă ni se pare cea referitoare la faptul că la "clasa de bacalaureat" nu puteau preda decât "profesori agregati", numiți pe bază de examen din rândul profesorilor titulari, ei primind un spor de 15% și ieșind la pensie la vârsta de 62 de ani, fiind asimilați cu cadrele universitare. Din rândul lor se recrutau directorii de școli și organele de îndrumare și control a învățământului⁸⁰. Norma didactică se fixa la 15 ore, dar la acestea se adăuga activitatea "Străjeriei" (5 ore / sâmbăta), conferințele ce trebuiau ținute, suplinirea colegilor concentrați, deci, ținând cont și de necesitatea pregătirii profesionale în condițiile grele ale epocii, se poate deduce că erau, totuși, destul de împovărați⁸¹. Cum primul contact masiv cu urgiile noului Război Mondial s-a făcut prin exodul polonez, când Botoșanii erau "...plin cu mașini albe..." și zlotul devenise monedă de circulație, alături de cea românească, în școlile secundare se intensifică educația patriotică, iar concentrările profesorilor se înmulțesc considerabil. La note, profesorii au păstrat linia seriozității consacrate a Liceului⁸², astfel încât, de exemplu, din toți elevii școlii doar șase au reușit (poate și datorită condițiilor deosebite ale vremii, cu un Război Mondial în preajmă) să obțină o medie generală peste 9,00 (doi elevi la cursul inferior și patru la cel superior)⁸³. În tragicul an 1940, și Botoșanii au suportat valul refugiaților români (634 în 1940, după centralizarea datelor)⁸⁴, inclusiv au fost elevi la liceu. La noi, marele director și om l. V. Luca se pensiona, dăruind la plecare 2.503 cărți și reviste bibliotecii Liceului⁸⁵. În locul lui, Ministerul numea la 15 iulie pe dinamicul N. Bidnei⁸⁶, fost profesor al Școlii Normale și profesor al *Laurianului*, președinte al Ligii Culturale și conducătorul Legiunii de Străjeri a Botoșanilor⁸⁷.

⁷⁹ Profesorii N. Gheorghiu, Virgil Andreescu și Constantin N. Ionescu, pentru a da doar trei exemple surprinse documentar, sunt concentrați în mai, august și septembrie 1939 (Vezi Dosar Concentrări, Mobilizări, Diverse M. O.N.T., Arh. C.N. "A.T.L.").

⁸⁰ Cf. Andrei Nicolae, *Ani de Lumină. Istoria Liceului "Nicolae Bălcescu"*, Craiova, 1826-1976, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p. 214, nota 1.

⁸¹ În fond, tradiția muncii nerăsplătite a profesorului, din "datorie", prezintă vechi rădăcini și ea persistă și azi, după ce, în perioada comunistă, a cunoscut apogeul. Ea este, probabil, și datorată unui firesc idealism al majorității cadrelor didactice, opera de predare nefiind o "carieră" sau o pură îndatorire profesională, ci o dedicație socială, o înaltă vocație, o chemare și un veritabil sacerdoțiu, o logodnă a spiritului, a cunoașterii cu iubirea profundă de semenii. Aici este, credem, rădăcina insucceselor sindicatelor profesorilor de azi în fața Puterii care, ca întotdeauna în istorie, nu-și pleacă urechea în fața argumentelor "frumoase" și "educate".

⁸² Profesorul de latină N. Ionescu, de exemplu, "...împingea severitatea până acolo, încât pune și nota zero tăiată în patru. A rămas de pomină cazul când, în urma unei presante stăruințe a ajuns în furie să ridice nota elevului respectiv spunând: «Omul, am făcut ceea ce n-am crezut că voi face vreodată; i-am pus zero tăiat în două». Din cauza severității lui, elevii urmau secția reală și foarte puțini urmau secția modernă". (Scrisoarea lui Eugen Timpoc, absolvent al Școlii în 1916, din 7 noiembrie 1979 adresată Direcțiunii Liceului "Laurian").

⁸³ Cf. *Anuarul Liceului "Laurian" 1938-1939* (nota 2), pp. 57-68.

⁸⁴ Dosar 55/1940, fila 64, Fond Prefectura Botoșani, Arh. j. B., apud Stela Giosan, *Documente botoșanene privind refugiații din teritoriile românești aflate sub ocupație străină*, în H, X, 1996, Edit. Fundației Chemarea, Iași, 1997, p. 219.

⁸⁵ Pentru aceasta a primit de la Casa Școalelor o adresă de mulțumire cu nr. 28415 din 7 septembrie 1940 și a doua medalie pentru răsplata muncii, clasa I, după ce anterior primise gradație de merit (a 8-a, printre puținii profesori secundari din țară), Cf. *Dosar cuprinzând corespondența cu foștii profesori și elevi ai școlii în vederea sărbătoririi Centenarului* (nepaginat), Arh. C. N. "A. T. L."

⁸⁶ Cf. Deciziei nr. 113088/940, în Dosar I, Arh. C. N. "A. T. L."

⁸⁷ Vezi *Botoșanii*, An II, Nr. 63, Luni, 5 august 1940, p. 1.

Liceul în anul 1940

Analizînd comparativ stările de plată din lunile septembrie – decembrie 1940 și martie 1941, nu se observă schimbări în corpul profesoral datorate Politicului, "Laurianul" fiind ferit de patimile vieții politice, profesorii și elevii punând pe primul plan activitatea didactică, iar apartenența unor cadre didactice la un partid sau la o orientare politică nu s-a resimțit asupra procesului de învățământ sau a climatului din prestigiosul Liceu (o dovadă în plus că schimbările politice n-au afectat "mersul școlii" este prezența timp de peste 22 de ani a aceluiași director, I. V. Luca și a noului director, N. Bidnei, din iulie 1940 până în februarie 1945). Numărul elevilor n-a cunoscut regrese deosebite în timpul acesta și nici în anii viitori ai războiului antisovietic: 520 elevi (an școlar 1939-1940), 478 elevi (1940-1941), 501 elevi (1941-1942), 525 (1942-1943) și 567 (1943-1944)⁸⁸, iar, uneori, cei de la zi îi regăsim ca elevi particulari, trecuți din variate motive⁸⁹. Clădirile bine întreținute ale localului școlii și ale internatului vor fi destinate spitalului militar Z I 600 începând cu 15 iunie 1941 și până la 1 decembrie același an, Liceul fiind nevoit să funcționeze de la 15 septembrie până la 15 noiembrie în alt local, aparținând fostei Școli Normale de fete din Botoșani, "într-o clădire improprie pentru ținerea cursurilor antemeridiane", ce a trebuit amenajată pentru "trebuințele Liceului". Situația excepțională în care se găsea Liceul, cu un mare număr de profesori concentrați, impunea eforturi disperate de înlocuire a cadrelor didactice mobilizate sau pasibile de mobilizare.

Agravându-se situația militară, în ianuarie 1944 s-au primit ordine de evacuare instituțională. Cu toate planurile "nemțești" făcute anterior, evacuarea s-a realizat în cel mai pur "stil latin", improvisația și "relațiile jucând un rol considerabil". În ultimul moment, situația a fost salvată de directorul *Laurianului*, părintele Hristofor Deliu, care a apelat la o coloană germană de autocamioane "care întâmplător (subl. I.M.) pleca de la Botoșani la Roman, aceasta punând la dispoziție, contra cost, pentru personal și școală, 5 camioane"⁹⁰. Li s-a dat însă termen de plecare o jumătate de oră; camioanele strângându-se în fața Liceului, s-a încărcat "tot ce era gata" (arhivă, material didactic și de contabilitate etc.). La Roman, unde au fost debarcați la 26 martie, s-a stat cu bagajele clădite în gară până la 2 aprilie, timp în care s-a îndurat foame, frig și s-a dormit pe mesele restaurantului gării. Trebuie să subliniem "totala nepăsare a autorităților administrative, ca și din partea persoanelor delegate cu evacuarea școlilor din Botoșani, din care cauză a avere de zeci de milioane ce se putea evacua, a rămas pradă în mâinile bandelor comuniste"⁹¹, Liceul "Laurian" (cea mai bogată și mai bine înzestrată școală din județul Botoșani) salva cel mai puțin în comparație cu alte școli și aceasta doar datorită eforturilor extraordinare depuse de câțiva profesori cu tragere de inimă pentru școala în care ființau. Din cele 78 persoane trecute pentru evacuare în martie (26 profesori, personal administrativ și de serviciu), din care 21 minori, au ajuns în comuna Cermei-Arad (noua localitate repartizată Liceului "A. T. Laurian") 33 persoane, între 6 și 77 ani.

⁸⁸ Cf. *Anuarul Liceului "A. T. Laurian" Botoșani 1969-1970*, p. 19.

⁸⁹ Vezi Registrele Matricole nr. 45-48, Arh. C. N. "A.T. L."

⁹⁰ Preot H. Deliu, prof. P. Chichifoi, *Referat asupra evacuării...*, Arh. C.N. "A.T.L."

⁹¹ N. Bidnei, *Raport către M.C.N.C....*, vezi supra.

De altfel, datorită refugieiului, profesorii erau împărșiți care pe unde au apucat să se salveze. La rândul-le, elevii distinsului Liceu aveau adrese împânzite în mai toate comunele și orașele din vestul și sudul țării. Istoria, s-ar putea spune, se “juca” cu profesorii, cu elevii și, din păcate, cu averea Liceului. Situația refugiaților era “mizerabilă”⁹², trăindu-se “într-un timp cu bombardament”⁹³ în care Paștele (7 aprilie) se făcea “în caru cu boi”, cum recunoștea Vochița D., mama elevului Mihai D. Radu, într-o sinceră și umană carte poștală adresată “Domnului Director, părintele sufletească al elevilor”⁹⁴. Deși timpurile erau extraordinar de grele părinții, tutorii și elevii înșiși se interesau de corigențe, dar și de continuarea studiilor. Legătura traică sufletească ce se legase în Liceu între profesori și elevi făcea ca în cărțile poștale să se strecoare uneori mici pasaje de lirism, într-o epocă dominată de epic, de real.

După 23 august 1944, pentru Liceul refugiat la Cermei, aflat la doar 25 km de granița româno – maghiară, se crea o situație nouă, din nefericire cu directe consecințe asupra soartei lui vitrege în anul de “grație” 1944. În ziua de 13 septembrie 1944, când profesorii țineau ultimul examen de corigență, la orele 11 dimineața, fără nici o altă înștiințare prealabilă, li s-a comunicat că în cel mult trei ore trebuie să părăsească localitatea, deoarece trupele maghiare au depășit granița și nu au în fața lor nici o rezistență, fiind la 10 – 12 km., Cermeiul fiind ocupat de armata maghiară în dimineața zilei de 14 septembrie 1944⁹⁵. Trupele maghiare intrau în cancelaria școlii (situată la strada principală, în casa proprietarului Holinder locuită de cărciumarul Adam Moisa)⁹⁶.

Imediat după retragerea armatelor maghiare (20 septembrie) directorul Bidnei revine în localitate odată cu armatele rusești, salvând, astfel, averea școlii din “calea răufăcătorilor”⁹⁷. Ce a mai rămas din “săvârșirea averii școlii”⁹⁸ a fost transportat cu două care angajate de director la Ineu. De la CFR Arad obține două vagoane cu ajutorul cărora, sub presiunea unor noi evenimente militare la graniță, transportă personalul didactic, administrativ și de serviciu și “averea rămasă a școlii”, dar și “averea celorlalte școli secundare din Botoșani” (Liceul Teoretic de fete și Liceul Comercial de fete) la Pitești, cu un tren de marfă. În condiții grele de război și frig, cursurile Liceului “Laurian” nu s-au putut deschide la Pitești, cum s-a sperat, condițiile de privațiune fiind îngrozitoare; în documente găsim dese cereri de zahăr, făină de mălai, săpun, untdelemn, lemne de foc⁹⁹. La 6 aprilie 1945 se pleca spre Botoșani, sperându-se să se ajungă într-o săptămână. Estimarea s-a dovedit depășită 100%, pentru că “Liceul” sosea la Botoșani abia la 20 aprilie, după o călătorie de 14 zile¹⁰⁰.

Se încheia, astfel, o pribegie de un an și 25 de zile a unei instituții culturale de renume din nordul Moldovei, veche de peste 85 de ani, într-o generală vreme de băjenie euro-asiatică. Dar dintr-o călătorie nu te întorci niciodată același. Oamenii sunt alții sau par alții, amintirile se transformă sub influența altora mai noi și, chiar casele neînsuflețite pe care le regăsești, se schimbă cât lipsești, se desolidarizează de tine.

Dar ce se întâmplase în oraș după evacuarea forțată a Liceului în primăvara ploioasă a anului 1944? În primul rând au venit rușii, *recte* sovieticii. Și, ca și în anterioarele 11 invazii, consecințele au fost catastrofale pentru noi. Între 7 aprilie (când au fost ocupați Botoșanii) și până la 13 septembrie, partea de nord a țării (incluzând, evident, și orașul nostru) a fost încadrată

⁹² Ternenul apare frecvent în cererile părinților copiilor pentru scutiri sau reduceri de taxe pentru noul an școlar, vezi, de exemplu, Dosar 779, cererea lui Ioan D. Mihăilescu sau a Eugeniei Costea, Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹³ Expresia aparține elevului *Laurianului* Leizeriuc Dumitru, pe o carte poștală trimisă Direcțiunii Liceului, în Dosar 779, Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹⁴ Vezi cererea din 25 august 1947, cu numărul de intrare 1162, al lui Iurieț I. Ioan, pentru reexaminarea fratelui său mai mic din clasa a III-a, în Dosar 779 Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹⁵ Raportul directorului N. Bidnei către M. C. N. C., în Dosar 781, Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹⁶ P.V. din 21 februarie 1945, Dosar 785, Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹⁷ Raport al directorului N. Bidnei către M.C.N.C. din 16 octombrie 1944, în Dosar 781, Arh. C. N. “A.T.L.”.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Vezi Dosar 18, Arh. C. N. “A.T.L.”.

¹⁰⁰ Vezi Raportul nr. 370 din 28 aprilie 1945 către M. E. N., în Dosar I Chestiuni Generale de Învățământ, Arh. C. N. “A.T.L.” și Dosar 24, Arh. C. N. “A.T.L.”).

într-o situație deosebită, aparte, zonă sub ocupație militară. Nordul României a rămas, așadar, complet izolat de restul țării, căpătând un statut *sui generis* de zonă "eliberată" și de experimentare a unei noi organizări sociale și politice impuse de sovietici (aceasta inclusiv în învățământ, unde un Liceu Județean, înlocuia liceele evacuate teoretice și comerciale de fete și băieți).

Situația Liceului "Laurian" din Botoșani după încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale semăna cu "perioada erică" din anii 1919 – 1922, o deosebire pozitivă fiind că acum clădirile trebuiau doar reparate, mobilate și dotate cu material didactic și cu diferența negativă că noile condiții erau influențate în rău de existența unui guvern pro-comunist și de influența malefică a sovieticilor și a "modelului" de învățământ inferior pe care îl impuneau obligatoriu unei țări care în perioada anterioară (interbelică) a ocupat, din punct de vedere calitativ, unul din primele locuri din lume în domeniul învățământului și culturii. Lupta pentru capital se încheia victorios în aprilie 1946, când fondurile acumulate pentru repararea clădirilor și completarea mobilierului¹⁰¹ au acoperit cheltuielile, suma totală fiind de 29.993.740 lei¹⁰², renunțându-se chiar la un rest de 987.801 lei din cele 15 milioane împrumutate¹⁰³. A fost o bătălie câștigată, dar cu enormă risipă de energie (în toate s-a remarcat directorul ardelean Gh. N. Alexandrescu). O altă luptă, tot atât de epuizantă, a fost adunarea parțială a mobilierului și a obiectelor împrăștiate, efort ce a ținut peste 8 luni, începând din mai 1945. Efortul pentru readucerea bunurilor împrăștiate trebuie privit și din perspectiva unei lupte pentru Drept, pentru proprietate, într-o epocă în care încet-încet valorile clasice erau erodate și subminate, chiar de autoritățile statului. Și dacă, uneori, se manifestă tenacitate, ajungându-se chiar la constituirea Liceului ca parte civilă la proces¹⁰⁴, alteori, realist, se cedează și se înțelege paradigma nouă, postbelică.

Condițiile de învățătură erau grele, elevii veneau "...cu felinare de acasă pentru a lumina sala de curs..."¹⁰⁵, majoritatea elevilor umblând în haine vechi transformate din îmbrăcămintea părinților, fără ciorapi (vara) și în cămăși de pânză rară, inferioară, iar unii elevi, deși dornici de învățătură, abia își asigurau traiul astfel încât, pentru a da o mărturie autentică a epocii "...zile întregi stăteam flămânzi pe băncile clasei, cu ochii împăienjeniți de foame, că nu vedeam bine nici profesorul de la catedră..."¹⁰⁶. În pofida acestor condiții, ștacheta renumită a exigenței profesorilor Liceului "Laurian" n-a scăzut prea mult, fiind 179 corigenți în anul școlar 1945-1946, 232 corigenți elevi frecvenți și 61 elevi particulari, pentru anul școlar viitor¹⁰⁷, iar la examenul de admitere din clasa a V-a, sesiunea octombrie 1945, doar 2 elevi din 58 aveau note peste 7,00¹⁰⁸. Din păcate, seriozitatea menținută și în condițiile extraordinare de după război a Liceului, cu 733 elevi frecvenți și 108 elevi înscriși în particular (an școlar 1945-1946)¹⁰⁹, nu „cadra” cu noul “model” ce se impunea “de sus”, învățământul dorindu-se a fi “de masă” și ideologizat, pus în serviciul Partidului Comunist Român. Reacția profesorilor și a elevilor în condițiile în care România postbelică intrase în sfera de influență a U.R.S.S.-ului a fost una de adaptare și resemnare, salvând cât se poate din nivelul calitativ al învățământului interbelic, cât și una de rezistență fățișă, mai ales a tinerilor, mai idealiști. Astfel, acea generație “înghețată în floare”, creată la disciplina muncii și seriozității interbelice, nu putea

¹⁰¹ Vezi Dosar 785, Arh. C. N. "A.T.L."), prin ofertă publică l. Mayer câștigă licitația și realizează mobilierul necesar în valoare de 4.059.500 lei (vezi Contractul și mobilierul făcut în Dosar 21, Arh. C. N. "A.T.L.")).

¹⁰² Adresa nr. 164 din 5 ianuarie 1946 a Serviciului Tehnic al Prefecturii Jud. Botoșani către Direcțiunea Liceului "Laurian" și Raportul școlii nr. 1099/10 aprilie 1946 către Administrația Casei Școalelor, Dosar 21, Arh. C.N. "A.T.L.).

¹⁰³ Raportul nr.992 din 27 martie 1946 către M.E.N., Dosar 27, Arh. C.N. "A.T.L.).

¹⁰⁴ Vezi cazurile citate anterior, în Dosar 785, Arh. C.N. "A.T.L.).

¹⁰⁵ Liceul "August Treboniu Laurian" 1946-1981 – a XXXV-a aniversare de la absolvire, Botoșani, (volum nepaginat, amintirile regretatului profesor Aurel Dorcu).

¹⁰⁶ Cf. cererii de reexaminare din 20 iulie 1947 a unor elevi din clasa a VIII-a științifică, care rămăseseră corigenți la matematică și franceză.

¹⁰⁷ Cf. P.V. nr. 74/ iunie 1946 și P. V. 114/4 septembrie 1947, în Registrul... Dosar 148, f. 56-57 și 76-77, Arh. C. N. "A.T.L.).

¹⁰⁸ Vezi P. V. nr. 61/12 octombrie 1945 în op. cit. supra, f. 40 și 56, Arh. C. N. "A.T.L.).

¹⁰⁹ Tabel statistic nr. 1176 din 17 aprilie 1946 către Poliția orașului Botoșani, în Dosar III 1945, Arh. C. N. "A.T.L.).

cânta silit "Mama" în limba rusă¹¹⁰, nu accepta triumful oportunismului și incompetenței¹¹¹, nu înțelegea să activeze doar în societățile sportive și culturale create pentru îndoctrinarea comunistă¹¹², nu dorea să vadă doar spectacole și filme ca "Epopeea Stalingradului" (viziunea sovietică), nu tolera concepțiile simpliste ale noilor manuale (în special de istorie) și nici dărâmarea bustului poetului național Mihai Eminescu din parcul central al orașului¹¹³ sau profanarea mormintelor eroilor din războiul antisovietic¹¹⁴. Astfel, zeci de elevi ai Liceului au îngroșat rândurile deținuților politici¹¹⁵ sau au avut soarta unui fost elev al *Laurianului*, energicul și chipeșul student din anul III Medicină, Sergiu Iacovlov, împușcat în curtea Spitalului de asigurări sociale din Iași la 16 martie 1946 și târât să moară în sediul "protector" al Poliției Iași¹¹⁶.

Mai amintim și faptul că din cauza localurilor devastate de război, Liceul de fete "Carmen Sylva" a funcționat și el în clădirea Liceului "Laurian", adoptându-se un orar special, lucrând alternativ clasele Liceului de băieți și ale celui de fete¹¹⁷. De asemenea, Școala Primară "Marchian", cu localul distrus, s-a alipit Liceului¹¹⁸. În condițiile de după război, cu minime fonduri primite, chiar dacă a funcționat sub capacitate (29 elevi în martie 1946) și uneori deloc (1 septembrie – 14 decembrie 1946), trebuie să mai reținem că doar "Laurianul" avea internat. Din anul școlar 1947-1948, cantitativ, școala progresa, dar calitativ, se observă un regres, atât datorită politizării învățământului și al supraîncărcării profesorilor și elevilor cu acțiuni ca: "Zilele Prieteniei Româno-Sovietice" sau participarea obligatorie la ateneele populare "N. Bălcescu", "Ilie Pintilie", "Barbu Lăzăreanu" și "Pușkin", organizate și cu scopul pervers al îndoctrinării marxiste¹¹⁹, cât și datorită gravei situații economice și sanitare. Aceasta era atmosfera istorică la vremea când, după alungarea Monarhiei și proclamarea Republicii, prin Ordinul circular trimis Liceului pe data de 4 ianuarie 1948 se schimba și denumirea acestuia în "Școala de băieți nr.1 Botoșani".

Din "Vechea Gardă" de renumiți profesori ai Școlii, în martie '49 mai găsim, comparând cu anul școlar 1938-1939, doar pe Nicolae D. Andrieș – fostul director (Română), Remus Cehovschi (Științe naturale), Theodor Minteanschi (Educație fizică) și Petru Chichifoi (Istorie), la aceștia putându-se adăuga *a posteriori* și mulți alții, formați la școala seriozității învățământului interbelic. Toate aceste cadre didactice au reușit, în pofida noii "linii" să transmită spiritul de competență și seriozitate al *Laurianului* tradițional, chiar dacă guvernării impuseseră prin Secțiile de Învățământ și Cultură ale Sfatului Popular județene organizarea de cursuri "pentru ridicarea nivelului politic, ideologic și profesional al cadrelor didactice"¹²⁰, ținute în renumita aulă a Liceului. Între anii 1948 și 1958 învățământul a stat sub semnul supremației clare a "modelului" sovietic, impus prin Legea din 3 august 1948 și prin întreg cortegiul de decrete, H.C.M.-uri și decizii ale ministrului de resort. Din 1948 durata școlarizării se reduce la 11 ani (7 ani Gimnaziul unic și 4 ani clasele liceale), pentru ca, adaptând învățământul românesc după cel rusesc, din 1954 școlarizarea să dureze 10 ani (liceul reducându-se la 3 ani), iar în 1957 Școala Medie de 10 ani (fostul Liceu "Laurian") să devină

¹¹⁰ Vezi Adresa nr. 273 din 18 martie 1946 a Poliției orașului Botoșani, cu nr. de intrare 432/20 martie 1946, prin care se aduce la cunoștință că un elev al Liceului, în timpul festivităților date de către Secția de Muncitori a încercat să întrerupă o elevă de la "Carmen Sylva" ce cânta solo "Mama" în limba rusă (cf. Dosar II 1946, Arh. C. N. "A.T.L.").

¹¹¹ Vezi Dosar nr. II 1946, *passim*, Arh. C. N. "A.T.L."

¹¹² Vezi P. V. nr. 82/23 noiembrie 1986, în Registrul... Dosar 148, f. 62.

¹¹³ Dumitru Ignat – *Calvarul deținuților anticomuniști botoșăneni Mărturii ale supraviețuitorilor*, scoasă sub egida Inspectoratului pentru cultură al județului Botoșani, Tipografia "Caromi", Botoșani, 1997, pp. 136-137.

¹¹⁴ *Op. cit. supra*, p. 70.

¹¹⁵ Dar eram "...cu toții într-o închisoare numită comunism...", *op. cit. supra*, p. 134 (expresia fostului deținut politic Vasile Maluș).

¹¹⁶ Vezi *GBT*, An III, Nr. 545, Sămbătă-Duminică, 21-22 martie 1992, p. 1, *GBT*, An III, Nr. 549, Vineri, 27 martie 1992, p. 1, *GBT*, Nr. 1557, Miercuri, 20 martie 1996, p. 2 și *Dreptatea* din 23 martie 1946.

¹¹⁷ Ștefan Ciubotaru, *Pagini din istoria învățământului botoșănean 1759-1948*, Edit. Litera, 1987, p. 17.

¹¹⁸ Jijie Paula, Marcotă Iulia, *Monografia școlii de 7 ani nr. 7 Botoșani*, 1958 (manuscris).

¹¹⁹ De exemplu, Ateneul Popular "Nicolae Bălcescu" a organizat cu concursul liceelor teoretice, în Aula Liceului "Laurian", sărbătorirea genialului învățător și îndrumător din lumea întreagă I. V. Stalin", vezi *Clopotul*, An V, Nr. 271, Duminică, 26 decembrie 1948, p. 1.

¹²⁰ Cf. Bul. Of. nr. 62/30 septembrie 1949, p. 445, Arh. j. B.

Școala Medie Mixtă de 10 ani. Școala noastră nu a putut face abstracție de "sistem", ea trebuind să se conformeze, să găsească un *modus vivendi* vis à vis de Putere, de linia impusă de aceasta, sau să dispară.

Liceul "Laurian" a ieșit repede din șocul proletcultismului și al modelului sovietic centrat pe "cantitate", redevenind, chiar în anii analizați, școala de frunte a Botoșanilor. Datorită însă factorilor politici, a celor economici și culturali, procesul de învățământ a fost sensibil "deranjat" în primii ani după Reformă; astfel, aglomerația elevilor și învățarea în 3 schimburi a creat serioase prejudicii, la etajul al II-lea al clădirii desfășurându-și activitatea educativă elevii Școlii Tehnice de Drumuri și Lucrări de Artă¹²¹. Aceasta va funcționa în spațiul Liceului nostru până la sfârșitul anului 1953. O altă gravă problemă a fost supraîncărcarea profesorilor, la 1 decembrie 1949, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1240, norma didactică a fost mărită de la 15 la 18 ore de curs/săptămână¹²². La aceasta se adaugă dese "mobilizări" la diferitele "sărbători" noi (7 Noiembrie, 6 Martie, Ziua Constituției, 1 Mai, 23 August etc.), toate cu lozinci și "ornare" ce necesitau multă energie și trac, participări la A.R.L.U.S., sindicat, la Ateneele Populare ce funcționau pe lângă școală, la Comitetele de luptă pentru pace, la grupele de învățatură nou înființate după exemplul "glorioasei pedagogii sovietice"¹²³, la recensăminte și la alfabetizarea cu "frecvență inversă", la ședințele dese ce țineau câteva ore, până noaptea târziu (23,00), cu repetatele "prelucrări" ale ordinelor venite "de sus" ș.a.m.d. Timp de studiu, cu excepția celor "cu aprobare" și "direcționați" spre o problemă anume, n-a existat în acea perioadă. Astfel, deseori găsim în procesele verbale ale epocii, leit-motivul lipsei de timp și supraîncărcării profesorilor.

Dar elevii? Ce făceau elevii în primii ani ai "Reformei învățământului"? Ei, în afara procesului didactic și activităților din cercurile de Științe Sociale, Fizico-Chimie, Științe naturale, din cercul artistic sau literar¹²⁴, erau, la rândul-le, obligați să participe 100% la noile "sărbători", "strângeau oase menajere pentru îndeplinirea planului general la fabricarea fosfaților"¹²⁵ sau primeau înalta misiune de a culege jir pentru porcii internatului¹²⁶, își "ridicau" și ei "nivelul ideologic" prin citirea cărților aferente¹²⁷, făceau lozinci¹²⁸, vizionau obligatoriu filme propagandistice, participau "voluntar" la plantat puieți, se mai "adăpau" din cultura sovietică – "cea mai înaintată cultură din lume" și suportau "dresajul" în masă (generalizat) comunist, iar unii, cu ceva talent și o doză de naivitate sporită, participau la vreun concurs ideologico-literar sau la o punere în scenă a unei piese de teatru specifică epocii. În fine, la sfârșit de an, elevii luau examenele (majoritatea, conform învățământului "nou"), fiind întrebați la literatură și de "mecanizarea agriculturii, dezvoltarea pe baze noi a cooperăției" etc., având ca subiecte pentru examenele de absolvire (sesiunea august 1949, de exemplu,) la Limba Română: 1. "Lupta dintre curentele progresiste și reacționare în critica noastră și *triumful criticii muncitoare*" (subl. I.M.) și 2. "Momente principale în relațiile de prietenie româno-ruse și româno-sovietice de-a lungul vremii"¹²⁹. Totul sub grija deosebită a "Tătucului" Stalin, "învățătorul nostru, al tuturor" și a Anei Pauker, "primul candidat în circumscripția electorală nr. 1 a Regiunii Botoșani"¹³⁰. Evident, ca și în perioada anterioară, atmosfera sufocantă și aberantă a anilor '50 era percepută de copii și de adolescenți.

¹²¹ Vezi Dosar 803, , Arh. C.N. "A.T.L."

¹²² Vezi Ord. M.I.P. (Ministerul Învățământului Public) nr. 229213/949 din 31 decembrie către "Laurian", cu nr. de intrare 81/12 ianuarie 1950, în Dosar 803, f. 203, Arh. C.N. "A.T.L."

¹²³ La Școală existau în aprilie 1950 nu mai puțin de 16 grupe de învățatură la ciclul I (58 elevi), 41 grupe de învățatură la ciclul II (193 elevi) și 44 grupe de învățatură la "Mediu" (240 elevi), cf. Dosar 803, f. 367-379, Arh. C.N. "A.T.L."

¹²⁴ Vezi P.V. nr. 153/19 ianuarie 1948, Dosar 148, f. 102, Arh. C.N. "A.T.L."

¹²⁵ Vezi *Ibidem*.

¹²⁶ Cf. P.V. nr. 361/2 octombrie 1951, în *Ibidem*.

¹²⁷ Cf., de exemplu, P.V. nr. 163/28 martie 1949, Registrul... Dosar 148, f. 107, Arh. C.N. "A.T.L."

¹²⁸ Vezi P.V. nr. 174/15 martie 1949, în *op. cit. supra*.

¹²⁹ Cf. P.V. nr. 190/30 august 1949, în Registrul... Dosar 148, f. 130, Arh. C.N. "A.T.L."

¹³⁰ Cf. *Clopotul*, An. VI, Nr. 336, Duminică, 22 octombrie 1950, p. 1.

Dar, treptat, efortul de revenire la vechea calitate a procesului de învățământ și preocupările sporite pentru dotarea cu material didactic și pentru creșterea averii Liceului au început să-și facă simțite efectele prin rezultatele obținute la concursurile organizate în epocă. În fine, în luna când Stalin, "eliberatorul popoarelor" și "ocrotitorul copiilor", înceta din viață¹³¹ (5 martie 1953, orele 21,50, n. I.M.), se afla că Școala Medie Nr.1 Băieți va deveni Școala Medie de 10 ani, urmând ca în anul școlar 1953-1954 să absolve două serii de elevi¹³². Între 1954 și 1960 a fost o adevărată luptă pentru regăsirea de sine a Laurianului. Din 1957 apar fetele în Laurian (fete neexistând, în perioada anterioară, decât la "particular"), Liceul devenind Școala medie Mixtă. Seriozitatea profesorilor Școlii noastre se menține, exemplificând, cu examenele cadrelor M.A.I., sesiunea specială din octombrie 1956 când, din 27 candidați au absolvit doar 8¹³³ sau din statisticile situațiilor la învățătură a elevilor făcute la sfârșitul trimestrelor școlare. Astfel, de exemplu în noiembrie 1956 la clasele VII-X, din 265 de elevi, 165(!) erau corigenți¹³⁴; spre sfârșitul deceniului se mai observă și eforturi de asigurare a bazei materiale necesare. Centenarul, amânat de câteva ori, a prins însă "Școala Medie Mixtă de 11 ani" sub o nouă denumire, ce însemna și regăsirea de sine – **Școala Medie "August Treboniu Laurian"**, prin Ordinul Ministerului Învățământului și Culturii nr. 3205 din 17 iunie 1960, Școlii Medii nr.1 i se atribuia vechea denumire de **Școala Medie "A.T. Laurian"**, ministru fiind, din 6 ianuarie 1960, acad. Ilie Murgulescu¹³⁵. Astfel, odată cu anul 1960, începe o nouă epocă pentru Liceul nostru, o perioadă în care revenirea la vechea identitate a trebuit să se facă într-un sistem bolnav prin utopia și ura "luptei de clasă" – sistemul comunist.

În anii '60 și în cea mai mare parte a perioadei următoare, cu nuanțe și accente diferite, Școala a început să-și recapete prestigiul de odinioară în rândul liceelor din țară. Ingerințele politice n-au lipsit, ele intensificându-se, pe parcursul deceniului al IX-lea. Din anul școlar 1965-1966, vechea denumire de liceu revine, astfel, la Botoșani, Școala Medie nr. 1 "A.T. Laurian" devenea Liceul "A.T. Laurian. Este greu de a emite o apreciere de valoare din perspectiva "duratei lungi" asupra utilității sau inutilității unor prevederi-sarcini impuse elevilor și profesorilor ca: practica în producție, politehnizarea învățământului, practica agricolă – această "educare prin muncă" impusă de Partid – pregătirea tineretului pentru apărarea patriei (mult intensificată după 1968) etc. De la 1 septembrie 1969 a fost dat în folosință un nou internat al Liceului, cu 3 etaje, având o capacitate de 296 de locuri, iar la fiecare nivel era spălătorie, baie și sală de meditație (vechiul internat devine din vara anului 1970 Casa Corpului Didactic). La 1 septembrie 1969 a fost dată în folosință și o nouă cantină, în măsură să deservească 600 de elevi în trei serii, bucătăria fiind dotată cu instalații moderne, inclusiv cameră frigorifică. Valoarea acestei noi construcții se ridica la 1.450.800 lei.

Ca o consecință firească a mișcării de recuperare a trecutului, s-a dorit să se refacă vechea Asociație a foștilor profesori și elevi ai Liceului din perioada interbelică. Cert este că Asociația a rămas neînființată pe toată "epoca de aur socialistă", ea renăscându-se abia în 1990 când, prin Hotărârea nr. 149/20 iulie 1990, Judecătoria Botoșani i-a acordat personalitate juridică¹³⁶. Remarcăm și manifestările organizate cu prilejul aniversării a 125 de ani (21-28 octombrie 1984). Din nefericire, sistemul încuraja rezultatele cantitative și, în plus, venea cu noi "sarcini sociale" pentru cadrele didactice, ceea ce îngreuna considerabil desfășurarea în bune

¹³¹ Vezi *Clopotul* Ediție Specială, Anul IX, Nr.582, Duminică, 8 martie 1953.

¹³² Cf. Ord. nr.2030/23 martie 1953 a Sfatului Popular Botoșani, Secția de Învățământ, în Dosar 817, Arh. C.N. "A.T.L.".

¹³³ Cf. P.V. nr. 488/17 octombrie 1956, Dosar 154, f. 43, Arh. C.N. "A.T.L.", unde se precizează (*Nota Bene*) și că "în notare Comisiunea nu s-a lăsat influențată de poziția în aparatul de stat a candidaților, mulți având funcții la nivel de oraș sau raion..." (cf. *Ibidem*).

¹³⁴ Cf. P.V. nr. 490/23 martie 1956, Dosar 154, pp. 45- 48, Arh. C.N. "A.T.L.".

¹³⁵ Cf. Bul. M.I.C., Departamentul Învățământului Ordine, Regulamente și Instrucțiuni pentru uzul intern al Instituțiilor de învățământ, An VI, Nr. 6 (42), Seria A, 1960, 26 iulie, p. 3.

¹³⁶ Cf. Florențiu Vâlceanu, *Traversând deceniile A.F.P.E.L. "A.T.Laurian" cu dragoste, dăruire și pasiune*, în volumul *Amintiri de la liceul "A.T.Laurian"* (volum festiv publicat cu prilejul apropiatei aniversări a 140 de ani de la înființarea Liceului), Botoșani, mai 1999, pp. 14, 18.

condiții a învățământului. Un lucru este sigur, faptul că școală se făcea în continuare, ca dovadă, pentru a da inlime exemple: cei 9 elevi premiați la faza republicană în 1987, din cei peste 20 calificați la “națională” de la Liceul nostru¹³⁷ și cei 51 elevi reușiți la învățământul superior (24 fete, 27 băieți), alături de alți 39 “intrați” din seriile anilor 1986 și 1987, la facultățile de stat, din care, de exemplu, 7 la “Medicină”, știut fiind că atunci erau 30-40/loc la această facultate.

Diferența dintre “plan” și realitate era și în domeniul absolvenților, al repartizării acestora în producție. Prin urmare, din cei 216 absolvenți ai anului 1988, 165 (care nu reușiseră în învățământul superior) erau repartizați în producție la: Combinatul Minier Valea Jiului (24 băieți), Combinatul Minier Rovinari (18 băieți), Întreprinderea de Confecții Turmu Severin – Secția Vânu Mare (38 fete), Întreprinderea de Confecții Târgu Jiu (43 fete), Combinatul Minier Motru (12 băieți) etc. Acestea erau dorințele, planul autorităților. Realitatea era că 149 absolvenți nu s-au prezentat, mai ales cei repartizați în afara orașului¹³⁸. Nici mijloace eficiente de “convingere” nu mai erau, odată ce, chiar activiștii și copiii lor nu mai credeau în sistem și încercau subterfugii capitaliste. În jurul nostru începea desprinderea de comunism și România, cu tot efortul “conducătorului iubit”, nu mai putea rezista influenței transformatoare a contextului regional și “vocii străzii”, percepută în orașele mari ale țării, pentru că “nimic nu e mai respectabil decât mișcarea spontană a mulțimilor”¹³⁹.

THE HIGH SCHOOL “A.T. LAURIAN” FROM BOTOȘANI BETWEEN 1859-1989 (Summary)

Secondary schools were scarce in Moldavia by the middle of the 19th century; only Iassy, the old capital and, starting with the year 1858, Bârlad, have been having such establishments. Educated people dwelt on laying the foundations of a secondary school in Botoșani, the third town of the country by then, in which the inhabitants of the country provincial town and also those who lived in the northern part of Moldavia could round their elementary schooling, which only ensured them a minimum level of knowledge. Thus, the Botoșani gymnasium was set up in 1859, the year which remained in the Romanians’ history as that of achieving the Union, the premise of the Rounded Romania and of the subsequent development towards modernization and the European reintegration.

The 1864 Education Law fundamentally changed the structure of the Romanian teaching system and in this context, the teachers and the principals of the newly founded Gymnasium intercede, make requests and also sacrifices for the setting up of the higher level grades, resembling to the high school of today. Their endeavours are finally rewarded and therefore on January the 15th 1868, the official opening of the 5th and 6th grades takes place. The high school in Botoșani will soon overcome the inherent difficulties of the beginning and attain complete maturity after 1885, the year when pupils and teachers move into the new building, “the palace”, as N. Iorga used to call it, and the official name is changed into “Laurian High School”. The “Laurian spirit” and the “Laurian galaxy”, as Octav Onicescu named it, are both represented by illustrious principals – Constantin Savinescu, Ioan V. Luca, famous teachers – Nicolae Răutu, Emil Tocarschi, pupils and school graduates whose talent, intelligence and knowledge placed them among the outstanding representative of the Romanian culture and science – Nicolae Iorga, Octav Onicescu, Simion Sanielevici, Ion Simionescu or among the heroes who have done their duty till the end, sacrificing themselves for the country’s independence - Ion Elefterescu, Dimitrie Lemnea, a few names from a long list which we couldn’t illustrate because of the limited space.

The 1898 Law and the times when the great professor Spiru Haret was the Minister of Education showed their great effects even in Botoșani, so that, at the beginning of the century and the millenium “Laurian” is one of the prodigious institutions of the Romanian education, in which both pupils

¹³⁷ Cf. *Clopotul*, Anul LIV, Nr. 4815, Vineri, 27 martie 1987, p. 6; *Clopotul*, Anul LIV, Nr. 4816, 3 aprilie 1987, p. 2 și *Clopotul*, Anul LIV, Nr. 4819, Vineri, 24 aprilie 1987, p. 2.

¹³⁸ Cf. Situația privind prezența la post a absolvenților claselor a XII-a, curs de zi, promoția 1988, 10 decembrie 1988, Arh C.N. “A.T.L.”.

¹³⁹ Nicolae Iorga, *Discurs rostit în sesiunea ordinară din 1915-1916 a Parlamentului, în cadrul răspunsului la Mesajul Regal*, 14 decembrie 1915, în Idem, *Discursuri parlamentare 1907-1917*, introducere și antologie de Ion Constantinescu, Edit. Politică, București, 1981, p. 323.

and teachers made and still make joint efforts for the ensurance of a high level educational process. The same spiritual emulation was felt during the inter wars period. The changes that occurred in the educational process have favourably influenced the destiny of "Laurian". The coordinates of the professional activity were the same as those during the rebellions periods: seriousness, hard work and professionalism. The fame gained by its teachers and pupils became well known at the time. Being a pupil at "Laurian High School" meant having a status which was envied by most people. Teachers endowed with great teaching skills have outdone themselves in offering force and dignity to the institutions in which they have worked a lifetime.

Genuine teachers, like Arion Iacobeanu, Nicolae N. Răutu, Ioan V. Luca, Mihail Gr. Poslușnicu had already become emblematic figures for the town of Botoșani. Their personality strongly influenced the minds and souls of the pupils of the time. The impact of the war, which had brought suffering and hardships, was followed by the one of the saddest period in the history of our Highschool. During the troubled years in between 1917-1922, the teachers and their pupils carried on their activity in inadequate places such as hovels, small shops, and huts and later on in the old building that had housed the former school "Marchian". Once the building of the new premises, inaugurated in 1922, was over, so was the ordeal of the teachers and pupils. Once again, it was proved that the spirit of fellowship characterizing the people living in Botoșani flawlessly functioned when in trouble. The Highschool was born from its own ashes and it was experiencing its maturity stage so that at the end of the inter-war period the Highschool reached the climax of its existence. Unfortunately, the educational process will be severely disturbed by the events and vicissitudes brought about by the Second World War.

Beginning in 1938, Romania was leaving the epoch of the "controlled democracy" (M. Fisher-Galati) and was entering the long period of nondemocratic regimes of government. Obviously, the system of education and thus "A.T. Laurian" Highschool, were afflicted by the strong encroachment of the Power and the Political, by the domination of the omnipotent, paternal state over the individual and by the extreme limitation of civilian society. Even though the historical situation was uncommon (1934-1944), the Highschool succeeded in preserving the high standards that characterized the inter-war period, the endeavours of the teachers resembling those of the Romanian people, who (1941-1945) were involved in the most oppressive and harsh war in its history.

Beginning, in April 1944, this prominent institution of culture northern Moldavia enters a rather tragic phase of its existence, being constrained to experience two forced retreats and losing an important part of its wealth— holding classes in a period of famine and post-war epidemic and submitting to the inferior influence of the Soviet "model" which was enforcing itself upon a large part of Europe. The Reform in August, 1948 meant the triumph of the communist paradigm in education, our school having to adjust to it or to be dissolved. In the same year, the school was, suggestively named, "Secondary school No.1" and only after the return to the superior Romanian pattern, in 1960, did it regain its own identity, being named the "A.T. Laurian" Secondary School and after 1965, "A.T. Laurian" Highschool.

The years to come meant a "mending" of the past - as far as the "communist entrapping" allowed- a reestablishment as an institution by means of a periodical, a Museum, an annual, intensified "generation meetings", increasing concern for material endowment. The nineties (especially after 1985), in a country with a more and more limited freedom, meant also a financial crisis, having effects until today. Nevertheless, "A.T. Laurian" continued to be "l'école d'élite" of the Botoșani county, not only owing to the value of its graduates, but also due to its special teaching staff as a result of training, schooling, human quality and modernity of Weltausschauung.

As a natural reward for the work which has been done with special sense of duty, the Highschool was ranked, beginning with 1999, among the representative schools of the country, becoming, at the same time, National College. Looking forward to finishing the building of the new premises, the old High School, having the age of modern Romania, in an epoch which is rather sceptical and not necessarily favourable to an "élite" education, makes optimistically for the 3rd millenium. We believe that this is the sign of the vitality and the youthful aura that the young ones, the special students, as well as those who minister the Romanian education and culture and who are or feel young and who often are idealists, offer our High School.